

M U S K Á T L I

CZIRÁKY IMRE SZINJÁTEKA

Csodálatos a mi szellemi floránk. Mióta a közös termőtalajt kerítések bontották meg és az ittmaradtak önálló szellemi gazdálkodás folytatására kényszerültek, minden törekvésünk az, hogy elhagyatottságunkban, a kulturális és szellemi kertészkedés egyszerű, sőt kezdetleges eszközeivel, mi is kitermeljük a mi virágainkat. Husz esztendeje annak, hogy elszakadtunk a magyar szellem-törzstől és éljük a mi sajiátságosan magyar és sajiátságosan kisebbségi életünket, mely sok tekintetben más formákat, más jegyeket, más jellegzetességeket mutat, mint az egykori csehszlovákiai, vagy erdélyi kisebbségi élet. A mi éghajlatunk alatt, a mi tájainkon, lassabb a teremtés és lassabb az enyészet is. A mag később kél ki, bár lelkesedés ültette, szárba nehezebben szökken, noha igyekezett öntözgette, virágja később nyílik, pedig tehetséggel művelik. Am a hervadás is később érkezik, mint máshova. Kedvünk, tűzünk magasán, izesen ropog, pattog még akkor is, mikor a hamu alatt már rég elizzott a parázs. Lassabb az élet, lassubbak vagyunk mi is. El-el is késünk. A szomszédban már kiserkent a zöld, mikor mi még szántogattunk, gyomlálgattunk. Amott frisebb levegőben a magyar szellem fürgébb legényei már a rendet vágták, mikor mi még vitatkoztunk, hogy milyen magot vessünk a nehezen feltört barázdákba.

De lassan-lassan mi is rendbe jöttünk. Sok-sok huzavona után felmértük szellemi birtokunkat, de ahelyett, hogy egy tagban műveltük volna, parcelláztuk, felapróztuk, egymást gyengítettük. Eszközeink sem voltak, tapasztalataink sem, sorsunk: a kisebbségi sors és a kisebbségi szellemi táj, idegen volt nekünk, nehezen tájékozódunk. Aztán mikor némiképp ráeszméltünk helyzetünkre a nap alatt, feladatainkra és a ránk váró nehéz és szokatlan feladatokra, ahelyett, hogy összefogó békeességben segítettük volna az uttörőket, mérges szomszédháborukat viseltünk a csibénk színe miatt s míg mi meddön pörlekedtünk, máshol már áttértek a termelésre. A mi fejünk alól majd hogy ki nem huzták a támasztékot s alólunk a talajt, mely művelésre reánk maradt.

Hosszu idő telt el tétlenségben. Szellemi kulturánk, mellyel példaadóan elől kellett volna járnunk, parlagon hevert s mikor felocsudva munkához kezdtünk, külterjes mennyiségi és nem belterjes minőségi termelésre fektettük a súlyt. Valljuk be, utól akartuk érni erdélyi és felvidéki testvéreinket, akik hamarabb ébredtek dermedtségükből, frissebben láttak a munkához, a szellemből is nagyobb részt vittek magukkal és gyorsabban ismerték fel küldetésüket. Igaz, eszközökben gazdagabbak voltak, hagyományaikból és multjukból többet merithettek, szellemi kincstárunkban több volt az aranyfedezet, mint a miénkben, kulturájuk is mélyebben gyökeredzett s a talaj is jobban meg volt már munkálva.

Nálunk zsiros a föld, de kilökte a belevetetett magot. Nem tud-

tunk gyökeret eresztetni és külön életet élni. Nem tudtunk megállni a saját lábunkon és nem tudtuk kialakítani azt a magasabb színvonalat, amelyet az erdélyiek és a felvidékiek elértek. A kisebbségi sorstudat, az új lélek és az új éghajlatnak ellenálló céltudatosabb, keményebb szellem nehezen született meg. Tétováztunk és importáltunk. Az erdélyi íróknak már szervezeten és intézményesen jelentek meg az írásaik, mikor nálunk még arról folyt a vita, kell-e külön kisebbségi irodalom, s ha igen, milyen legyen az. A felvidékieknek és az erdélyieknek a termését már Budapest szívta fel és szállította hozzánk, mikor nálunk végre derengeni kezdett, de addig — egy két kivétellel — nem jutott el a vajdasági magyar irodalom, hogy mi is szállíthatunk volna hozzájuk és Budapestre a mi kerészetünk gyümölcseiből.

Eljelentéktelenedtünk.

Amink termett, nem volt nemes. Borunk karcolt, gyümölcseink ize fanyar volt, virágaink sápadtak és hiányzott belőlük a mi tájunk, a mi lelkiségünk, a mi művészetünk ize, illata. Szomorú, de még nálunk sem fogyasztották szívesen, pedig a napisajtó ugyancsak pártfogolta a hazai árut s kínálta kifelé is, de hiába.

Utóbb keserűen kellett tapasztalnunk, hogy lemaradtunk a versenyben. Már szó se esett rólunk, vagy nagyon kevés. Itthon is elcsenevészsedett a kedv és az egyre burjánzó gazt már csak egy két bizakodó, (önmagában és a közönségünkben bizakodó) toll irtotta. Csoda-e ha ilyen talajművelés mellett husz esztendőnek kellett eltelnie, míg megszületett az első szindarab, melyet vajdasági magyar író irt.

A városi és falusi szellem különbözősége és az ebből eredő társadalmi elemtétek a városi és falusi polgárság között, különösen kisebbségi sorsban, olyan jelenségek, melyek mellett nem lehet el-siklani. A probléma az elmúlt husz év alatt nálunk is és máshol is sokszor felmerült, állandó témája volt a napisajtó köziróinak, a demográfusoknak, a falukutatóknak, szociográfusoknak és a népi lélek buvárainak. Különösen kimerítően dolgozták fel a falu és város szellemiségének kettősségét s ennek közművelődési, társadalompolitikai és gazdaságpolitikai következményeit és hatásait az utódállambeli, és a magyarországi társadalomtudományi és kritikai folyóiratok. (Nyugat, Válasz, Szép Szó, Korunk Szava, Magyar Szemle, Kelet Népe stb. Többször foglalkozott ezzel a kérdéssel társadalomtudományi szempontból a Kalangya is.) A vita magva az, hogy a modernebb, divatosabb, korszerűbb városi szellemet és kulturát kell-e meghonosítani a faluban, vagy fordítva? A falu és a nép egészséges, de egyszerűbb, sőt primitív szemléletét, naiv lelkesedését, hagyományokhoz való konzervatív ragaszkodását, a népi elemek tiszta világát kell-e átplántálni a tévutakon járó, petyhüdt, az ősi népies-sel szemben közömbös, fáradt és hagyományaihoz hűtlen városaikba?

✱

Cziráky Fetter Imrét, a jugoszláviai magyar írás régi és legderekabb munkását is ez a kérdés ragadta meg. Muskáli című első színművében feleletet próbált adni a kérdésre.

Nino apátlan, anyátlan patikuskisasszony falura vetődik és látva az elmaradottságot, a primitívseget elhatározza, hogy frakkot huz az istállószagu falura. A falu kultúrszínvonalának emelését ő is csak a szimpadon keresztül tudja elképzelni, tehát rendel a városban egy csiricsáré, de modern operettet, gróffal, nagyherceggel és slágerrel. Vele szemben Kemény István, a művelt falusi fűszeres azt vallja, hogy a népek nem kell operett, hanem népszimnű, mert ez közelebb áll a lelkéhez, abban önmagát élvezheti. Ezen összekülönböznek s mindegyik elindul a maga utján, noha a fűszeres titokban szerelmes a szép patikuskisasszonyba. Nino maga mellé veszi Alsókoczi Koczi Kornélt, egy nyegle ficsurat s megkezdik a műkedvelők toborzását. Ballangó Mihály béreslegényt, egy nagy szál magyar parasztot konyakkal leveszik a lábáról, hogy álljon be a »modern kultúrát« hirdető társulatba és hozzon még néhány szereplőt. Nino rábeszéli parasztháziasszonyát is, hogy a lányát, Márikát »urasítsa ki«. Özvegy Szabóné egy perc alatt beadja derekát, kidobja a szobából a népiest jelképező muskátlit, elad egy borjut s Márikát kiöltözteti. Bubifej, manikür, karcsuderék. Bandi, Mária kiudvarlója, mikor meglátja szive választottját, kivetkőzve paraszti énjéből, ivásnak adja magát. Mária is sir az »uri szégyen« miatt.

Közben Ninonál lezajlik az első próba és bohózati jelenetben látjuk Ballangó Mihályt, a bérest frakkban, a másik két falusit örgrófi és nagyhercegi maszkban, a talpas parasztlányokat pedig grófnőknek torzítva. Szerepel egy falusi cselédből lett kétes erkölcsű hölgy is »gazdag multtal a háta megett«. A próba gyalázatos és komikus botrányba fullad, amiből Nino titokban bár, de azt a következtetést kénytelen levonni, hogy a falusira nem lehet lakkcipőt huzni. A népet meg kell hagyni a maga érintetlen egyszerűségében, eredeti mívoltában és nem kell városi kultúrával megfertőzni.

Ezalatt Kemény fűszeres konkurens-műkedvelője is próbát tartanak. Ez sikeres, mert a szereplők népies viseletben, a maguk népies táncát lejtik és nem kényszeríti őket senki olyan mezbe és olyan szerepbe, amely jól áll egy városi urnak, de nem áll jól a nép egyszerű gyermekeinek. Az utolsó felvonásban, legnagyobb meglepetésre kiderül, hogy Nino, a modern városi kisasszony, nem is uri kisasszony, hanem Mejjes Turucz Mihály kisgazda elbujdosott és jó-rossz utra tért elhunyt leányának gyermeke, (Mejjes Mihálynak unokája), akit az öreg gazda már két évtizede kerestetett, de nem tudott nyomára bukkanni. Nino, mikor kiderül, hogy nem »uri család sarja«, leveti a finom városi ruhát és boldogan visszaköltözik parasztnak. Kemény fűszeres is megbékül, megkéri Ninót, aki időközben Márikát ismét visszaparasztosítja. Bandi látva Mária megtérését, ölelő karjaiba zárja a lányt, míg a nyegle Koczi Kornél elmelet Mancival, a cifrálkodó parasztlánnyal.

*

Ez a Muskátli rövid tartalma.

Cziráky Imrének ez az első színpadi alkotása és tagadhatatlan, hogy a darabnak vannak technikái, szcenikai, és lélektani hiányos-

ságai. Nem is könnyű, még nyakorlottabb szerzőnek sem, olyan formában tárgyalni a színpadon egy bonyolult kulturkérdést, hogy a közönség ne vegye észre, hogy egy komoly tanulmány tárgyául szolgáló téma boncolásának szem- és fültanuja.

Mert miről van szó?

Cziráky azt akarta közölni, hogy az üres modernkedés, amely eredeti mivoltából kiforgatja a magyar falusi népet, káros és értelmetlen, mert a Ballangó Mihályokról ugyanis lecsuszik a nyakkendő, cuppogva csókolnak kezét a tejeslányból örgrófnévá ütött Máriknak. Káros, mert meghamisítja a magyar parasztot, hamis illuziókkal telíti, ősi izétől megfosztja és elzüllesztí. Hagyjuk meg a magyar népet olyannak, amilyennek Isten teremtette. Ne zagyva operettel, hanem a hozzá közelebb álló népszínművel kezdjük meg lelki nevelését. (Itt közbevetőleg megjegyezzük, hogy egy analfabéta tanfolyam sokkal szerencsésebb ötlet lett volna Cziráky részéről, hiszen Ballangó Mihály (a nép) nem tud a darabban olvasni). Ne tangó-slágerét énekeljen, hanem magyar nótát. Beszéljen és érezzen magyarul, szeresse az anyanyelvét, maradjon meg osztályában. Ne rontsuk meg nyegle városi szellemmel, ne urasítsuk ki erőszakkal. Sőt egy helyen azt is mondja, hogy ne tegyük igényessé. (?) Hagyjuk meg a magyar falusi népet a maga környezetében, a maga világában és szeressük a maga eredeti mivoltában. Mindenekfelett pedig kapcsoljuk ki a harcot, fogjunk össze jóban-rosszban, ur és paraszt, hiszen egy a nótánk, egy a nyelvünk és testvérek vagyunk valamennyien.

Ezt a tanítást Cziráky-Fetter Imrének sikerült úgy beállítania, hogy a közönség jól mulatott, kacagott és szórakozott, forrón ünnepelte a szerzőt és kitűnő előadókat.

Ha a színjátéknak közönségre, illetve annak nagyobb (kevésbé igényes) részére gyakorolt hatását vizsgáljuk, nincs semmi hiba. A mű irányzatát, ami világos volt, mindenkinek meg *kellott* értenie. Bizonyos, hogy hatott is, épített a lelkekben, lelkesített magyar motívumaival, magyar táncaival, a magyar nóta szép hangjaival, magasba lendülő hazafias páthoszával, a komikus elemek éles rajzával, gunyjával, melyet azokkal szemben hegyezett ki a szerző, akik a magyar népet hozzá nem illő, lelkesítéstől távol álló helyzetekbe akarják kényszeríteni, törni.

Más azonban a helyzet, ha ezt a mindenképpen *programmatikus* színpadi alkotást a művészet és költőiség, vagy az irodalom és a műfaj érzékeny mérlegére tesszük. Nem arról van szó, hogy az, amit Cziráky a színpadról tanít és mond a magyar nyelv, nép, szellem, dal, tánc, viselet stb. szeretetéről, nem igaz, vagy nem helyes. A tanítás mindenképp jó, ur és paraszt fogjon össze az anyanyelv és magyar fajtája szeretetében s ha erről van szó, ne legyen ellentét gazdag magyar és szegény magyar, uri magyar és paraszt magyar között. Se politikai, se gazdasági, se művelődési.

A színpadi mű szerkezeti, a dráma elemi szabályaival van baj. Programmatikus alkotásról nehéz véleményt mondani, nem is lehet.

nem is szoktak. De beszélni kell róla, mert a programmatizmus kedvéért Czirákynek súlyos engedményeket kellett tennie a saját íróműszete kárára. Bele kellett kényszerítenie a darabba olyan jeleneteket, olyan hangulatemelőt és a cselekménnyel a leglazább kapcsolatban álló szcénákat és dikciókat, melyek a művészi és irodalmi alkotást egyszerű, (mindenesetre közérthető) programbeszéddé fokozzák le. Éppen a programszerűség miatt ütköznek ki a színjátékból a melodramatikus holt és ütemtelen részek, melyek az egyensúlyi biztonságot is megzavarják, a cselekményt szegényessé, a mesét sivárrá, helyenként logikátlanná és valószínűtlenné teszik. Nem események kavarnak a színpadon — a dráma első törvénye, — hanem képek. Ezek se kavarnak, csak folynak és nem tudnak megáradni, feszültséget teremteni.

Az első felvonás vontatottan indul, hosszadalmas, majdnem az egészet átbeszéli. Itt történik az összeütközés a két ellentétes felfogás között, de eleve érezhető, hogy a »modern irányzat« komikusan meg fog bukni. (Elég egy pillantást vetni Ballangó Mihály béreslegényre). Emiatt azután előrelátható a végkifejlés. Győz a falu! A harc nem elég tüzes, nem elég szenvedélyes. Kemény ur, a bölts néhány közhelyszerű szót mond, azután kimegy és csak a darab happy-endjében bukkan fel ismét. A második felvonás a »próba«. Az örgrófi torzrajzokon lehet ugyan nevetni, de Cziráky humorát mi más formában is szerettük volna élvezni, nem csupán ebben a burleszk-jelenetben. Ezután következik egy magyaros csárdajelenet táncal. Az utolsó felvonásban, megbukik az operett-rezsim, mert a modern patikuskisasszonyról kiderül, hogy egy odavaló parasztgazda elveszett unokája és ezzel a darab végét is ér.

Hogy miért jobb a népszínmű-irányzat, azt a szerző nem indokolja meg világosan.

Bármennyire fájdalmas is, meg kell mondanunk, hogy a *Muskáttli* a groteszk, továbbá a beiktatott modern és magyar táncos-énekes jelenetek viszik előre. A dialogusokban csak itt-ott csillan meg szellem, ámbr a nyelv izes s Czirákynek vannak meghatóan szép gondolatai, ilyen például, mikor megmagyarázza, hogyan születik a könnymagból a magyar nóta.

A színjátékban előforduló típusok mindegyikével sem értünk egyet. Ballangó Mihályról, aki a magyar béres típusa, csak azt láttuk hogy faragatlan, verekszik, iszik, meglehetősen együgyű és szavajárása, hogy kuss. A többi béres is ilyen. A kétholdas magyar kisgazda viszont kissé tulidealizált, külsőben-belsőben. Az özvegy sem jellem, hiszen jóformán ellenvetés nélkül, első szóra, »a kisasszony kedvéért« modern-párti lesz és kitiltja házából a magyar nótát. Ilyen könnyen mégsem hajlik a magyar asszony. Általában a jellemformálás körül még hibák vannak. Cziráky Imre sokkal jobban ismeri a falut és a magyar parasztot, mint ahogyan most bemutatta. Az elrajzolás tipikus tünet ironiál. A legjobb író zavarba jön, ha színpadon élő alakot kell teremtenie. Cziráky novella-alakjai élnek, itt kissé szétesnek.

A kezdet nehéz. A kritika és a közönség mégis szívesen kö-

szönti Cziráky Imrét, az író és zeneszerzőt egyaránt, mert megtörte a jeget és megajándékozta a kisebbségi magyar színpadot az *első vajdasági kisebbségi színdarabbal*. A Muskátlinak, hibái ellenére, forró közönségsikere volt a szubotikai bemutatón és bizonyos, hogy minden vajdasági műkedvelő színpadon hasonló sikere lesz.

Kass László

MOJAVE SIVATAG

Autóból nézem az éhes rögöt,
s a messzi hegyek bársonyos hátát.
A gép az uton veszetten szökött,
ő sem bírta el e vidék átkát.
Ez a Mojave sivatag, ez a
homokos föld, e reménytelen táj.
Pedig még ez is Kalifornia,
pirul bennem a tegnapi látott báj.
A hegyeken túl a „halál völgye“,
ugy nevezik, kik a név varázsán
merengenek s a hőség csipésén
a természet láthatatlan darázsán.
Oly különös, hogy e környék is élet,
e tar kép, rajt' sok kopár daganat.
Alkonyodik. A levetkőzött lélek
félelmein lassan kopogtatnak.
Elvértve törpe kaktusz üdvözöl,
a száraz légből tövises móka.
Mezei patkány, itt mit köröztél,
detektív vagy-e, hol nincsen róka?
A prairie kutya surran át, rőt szőrén
mindenféle vad emlékeket hord.
Vonít, mint száz eb, a világ rossz hírére,
s felébreszti a holt indián port.
Pokoli hó. Sűrű fátyol fedi
északon a hegyek gunyos csucsat.
Az ördög kedvem megfenyegett,
s felém hajítja ajtaja kulcsát.

Baker.

REMÉNYI JÓZSEF

A HALÁL PITVARA

Messze a gyárok, itt gyenge tüdők,
messze a gyárok, ott beteg idők,
itt gyenge, be gyenge... gyenge tüdők.

Nappal is sötétben jaj-fütyülök.

Tüdőben kéjelgő bacillusok,
messze a hegyek, a havas csucskok,
élni nincs ok és ha van, az bus ok.

Kóros s elhasznált, ki itt dolgozik,
a rózsza valahol illatozik,
a hangya konokul fáradozik.

Fojtó és száraz lég, be álmatag,
a legyek, tudja ég, mért vastagak,
tengődnek, kik még meg nem hallhattak.

Nem állta az élet hetyke szavát,
néha megálmodja ifju dalát,
napjait számítja, nem hónapját.

„Figyelje hamuszín, rut bőrömet,
nem tudja dajkálni örömömet,
napfényvel ámitom két tudómet.“

Igy szólnak, ha szólnak, ha szólnának,
tüdővész ága a sorvadtt fának,
temetős fénye az esti lángnak.

Fátyolos szemmel néz szét a végzet,
lihegnek, hörögnek siri vészek,
ki itt él, hernyót már most emészthet.

Halovány arcokon holt lázadás,
holt ígéreteken lankadó láz,
indulat? ... reménység? ... feltámadás? ...

*Mindenki érzi, hogy közel a vég,
a halál tüzében a hideg ég,
immár az élnivágy dehogy elég.*

*Sohasem elég. Hol a régi rét?
Szerelem? ... zsongó vér? ... közel a vég,
közel a, közel a, közel a vég.*

A halál pitvarán kuszált a lét.

Baker.

REMÉNYI JÓZSEF

A K É P I R Ó

Festői álom

Tél. Műterem. A készülő festményen egy gladiátor alakja. Az üvegfal havas udvarra vet, hol gyermekek hólabdát görgetnek. A művész a festménye előtt áll.

MŰVÉSZ: Nos! még egy pont s a lélek tükre kész.

(Palika, Ferke, Janika ielénken bejönnek.)

PALIKA: Édes apám! Szabad-e játszani?

MŰVÉSZ: Nem, nem! e pont a szembogár s nagyon komoly...

FERKE: Ades anya azt mondta, hogy játszhatunk.

MŰVÉSZ: Csitt! Ne zavarjatok! A guny és fájdalom e szemben hogyha egybeforr, örök gyanánt fog élni alkotásom. No még egy foltot rá!

JANIKA: Édes apám! A cipómre foltot vert a varga bácsi, most már játszhatom.

MŰVÉSZ: Nem játék ez gyerek!

JANIKA: De apukám!...

MŰVÉSZ: Örök játék volt élete.

PALIKA: Mi is játszani akarunk!

MŰVÉSZ: Csend! Ne beszéljete. Fején a haj göndör s fekete volt, de lelke nem fázott soha.

FERKE: Ne félj édes apám, nem fázunk mi se! rajtunk téli ing s alsóka van.

MŰVÉSZ: És alsórendüése csupán bilincse volt.

JANIKA: Szabad, hát szabad játszani?

- MŰVÉSZ: Torzonborzát a szónak! Majd ha megtanultátok
leckéteket.
- PALIKA: Én már tudom: Ej mi a kö? tyukanyó! kend
a szobában lakik, itt bent?
- MŰVÉSZ: Nos jó! hát menjetek s aztán vigyázzatok,
nehogy ablaktörés legyen a vége,
mert akkor a pipaszár...
(*a gyermekek kacagva elszaladnak.*)
- KÖLTŐ: A képiró komoly s míg kint vidáman szól a had,
a művész lelke ezer gondolat
és megriad, amint egy hógolyó feléje csap.
- MŰVÉSZ: Pompás! így szállt valamikor a gladiátor
felé a guny s én művészi kézzel
szemébe még egy pontot rajzolok.
- KÖLTŐ: A gyermekhad kacag s a vidámság
a hóból hőembert farag.
- JANIKA: Rövid a karja! Toldjuk meg!
- KÖLTŐ: A művész nézi s megreteg.
- MŰVÉSZ: Legyen tehát hosszabb e kar, hadd fogja hosszan,
kit megbüvöl e kép.
- KÖLTŐ: S az ecset tüstént gondolatba lép...
FERKE: No nézd a száját: a tü foka nagyobb,
emitt egy pálcá, dugjátok bele,
hogy kétszer akkorának lássák, mint ami...
PALIKA: S hadd tudja a verset más helyt mondani.
- KÖLTŐ: A művész szól.
- MŰVÉSZ: A szája is? Bolondos rajkók, rajta! Vágjatok
esetlen gömbjén akkora nyílást, hogy...
- KÖLTŐ: A képiró figyel s egy hógolyó ismét
ablakra lel s e rezzenéstől az ecset
egy pillanatra megreteg
és szalad a képen tovább.
- MŰVÉSZ: Megállj! E két ajak duzzadt erén
az őserőt ha festeném, ki gondolná,
hogy e gladiátort rabsorsba fűzték egykoron
eszmék miatt pogány játékokon.
Legyen tehát a szája nagy,
hogy önnönpanaszát elnyelhesse
a kishitűek előtt...
- KÖLTŐ: Kint nagy a lárma, nagy; van, aki kap,
van, aki ad egy-egy golyóütést,
melynek nyomán a harcizaj hatalmasabb.
- PALIKA: Hahó, hahó! Egy nagy pipát szájába még,
hadd pipáljon! Aha ha látná, volna szó:
akasztófára való!
- JANIKA: Itt a csutak! Füstöljön is.
- FERKE: Gyujtsátok meg, gyujtsátok meg!
(*nevetés.*)
- MŰVÉSZ: Van-e, ki észrevenné forró éneget
e képen? vagy csak én érzem a párát,

- mit majd e mü a bämulóra rálehel?
Talán a szája nagy? Nem! nagyobb lehetne.
oly nagy, minöt a szörnyü átok megkiván
az élettisztelet és méltósága
megtiprásáért!
- KÖLTÖ: Az ecset szalad s csak ott torpan meg,
hol a folt alatt vastag husdarab,
a sziv pihen.
- MÜVÉSZ: A sziv van most soron! Hogy fessez ezt?
A kéz, mely szint szeretne vetni rá, lehull
s a sziv helyére fátyolt dob a gondolat,
hogy elfödhesse a megalázás tekintetét,
ha majd e sziv lüktetni fog.
- KÖLTÖ: Visongás hajrá! a hóember dagad,
furják, ütök, csapdossák ezalatt,
lába tömzsi, szeme üreges,
de szájában a pipa füstöt ereget.
- PALIKA: No még a lábát! nagyon rövid...
JANIKA: Így majd megáll jó sok ideig.
FERKE: A szeme se kész! Két nagy gödör;
hozzatok golyókat, hadd legyen szeme,
nevessen, sirjon ökelme!
- PALIKA: Hallgassatok reám!
KÖLTÖ: Ropp! egy hógolyó a müterem ablakára csap
s a müvész felriad!
- MÜVÉSZ: Szem, szem! Naggyá vagy semmivé leend e holt
anyag, ha megkisérelném
otromba ponttal rontani e kész tekintetet.
- KÖLTÖ: A hógolyónak szárnya van és vak,
orron találja egyik-másikat
s kit ér, egy pillanatra nem is kiabál,
csak tüszkol s verdesi a hófehér havat,
melynek csillanós töredéke ezalatt
dacos golyóvá gyurva elrepül
s a hóember szemébe csap!
- JANIKA: Vége a szemnek! ferde lett...
PALIKA: Ugy kell! Mért nem nevetett?
FERKE: Jó! Hát sirjon a rut...
KÖLTÖ: S a golyó a másik szembe fut!
MÜVÉSZ: A megszokás gödörbe dob minden müvészetet.
Pompás e ferdeség! érzem, hogy ujszerű
e kép, melynek vonása eltér magamtól,
mástól, mindentől, hogy új szépség legyen!
- KÖLTÖ: A müvész fest s az egyik szem alatt
ferde vonás jelzi a fájdalmat.
- MÜVÉSZ: Vágy és ihletés! ezt festem még bele,
hogy érett bosszuját lássa minden,
ki ihletében saját lelkére lott.
- KÖLTÖ: Kint nő a zaj, indul a harc,
pirossá lesz a gyermekarc

- s vidám kacajban szivárványra száll
a lélek hófehér kedélye,
hogy szenvedély legyen belőle.
A hóember bambán, egyedül
rohamra vár, mely rárepül.
Rohannak is a hóembernek, jaj!
szájon találja nevetés, kacaj
s törötten álomtalanul
hosszu pipája földre hull
s egy hógolyó kristályos ablakon.
művészre lelve berepül azon...
a gladiátor homlokára száll,
szívét keresve rátalál;
milljom pelyhéje vízzé olvad át,
szines kigyókat csorgatván reá...
A művész néz és néz és néz és beszél:
- MŰVÉSZ: Csorogj, csorogj, míg bensődben a tiszta ég
napkeltét nem hoz, hogy irtózva menekülhessen
méltóságod bilincsverője és megölhess
gunyt és nevetést a szinpad ócska nézői
előtt. Menj ecset! Nincs erőm megbüvölt
csodákat vászonra dobni. E holt anyag
életre kelt s teremtő vágyam földet ért!
(*kint egy pillanatra cseñd.*)
- ANYA: Most már elég, elég, elég! nyakig a hóban,
törtök, zutztok, még sem való már!
Palkó! No nézd! Harisnyád elszakadt,
- PALIKA: A másik nem, az megmaradt!
- ANYA: Majd ad apátok! Tajtpipája hol?...
JANIKA: Ferkének mondtuk, hagyja ott, ahol...
ANYA: Kilóg az inged! Rögtön takarodj!
Hát ez meg mi? a pipaszár? ki törte el?
Ott van! Lám, nadrágodon a nyoma,
estére varrhatok megint. Egy-kettő pulyák!
ne lássak senkit itt!
(*ránéz a törött ablakra.*)
Ki tette ezt? ki törte be az ablakot?
Megálljatok! No nézd! az uj süveg...
PALIKA: Ferke ott hagyta a hóember fején.
ANYA: No várj, te kis csibész! Befelé mind!
Nem lesz ma játék, nem! Se benn, se kint!
Egy-kettő! Gyorsan, apátok vár!
- KÖLTŐ: Lehajtott fővel meg a kis csapat,
terembe lépve korholás alatt.
- ANYA: Apja no! Lássa? a hatalmasok,
ablaktörök és pipatolvajok,
bejöttek büntetésre most...
Hamar, hamar! Gyorsan bocsánatot!
- MŰVÉSZ: Mit csináltatok!
PALIKA: Semmit! Csak a...

- JANIKA: *(bátran.)*
Cipőmön folt volt s elszakadt talán.
- FERKE: *(bátrabban.)*
Az én sapkám meg ott maradt a fán,
mit átszurtunk a hőember fején,
és akkor láttam, kilyukadt szegény.
- PALIKA: *(még bátrabban.)*
De én a kesztyűm megtaláltam ám,
és tiz ujjából...
- MŰVÉSZ: *(nevetve.)*
No mennyi?
- PALIKA: Egy van meg csupán!
*(A művész szelíden nézi gyermekeit, hozzájuk megy, megsimogatja fejüket s a kis fickók sorra kezecsköl-
nak apjuknak, anyjuknak, majd kacagó nevetés közre-
pett elszaladnak. A művész és anya hosszasan néznek
a távozók után, majd a képre vetődik tekintetük.)*
- ANYA: A képet újra festheted.
- MŰVÉSZ: *(keserűen.)*
Az élet szent művészei: a gyerekek!

Noviknyézsevácz, 1939. dec. 10.

NEMES KÁZMÉR

TISZTA KÉZFOGÁS

Messzebből, mint az első virradattól
az utolsó naplemente,
elküldöm hozzád
egy-két alig emelkedő érverésem egy sorát,
fáradtan, édes kicsi lányom, olyan fáradtan,
mint ahogyan az álmodó vesződik
egy öntudatlan mozdulat ingerével.
A fájás így nem is fáj, a vérhullás se rémit,
de egy fekete gondolat
elhűtlenkedik az elalvó vágytól,
kóbor utra kel,
kiolt az égen minden harmatos csillagot
és az iszonyu, világtalan térség közepén
megpendíti édesen az ezüstivü hárfát
magának, neked és nekem,
s a vágyakozás drága örömével dalolja,
hogy milyen gazdag még az is,
aki csak bucsuztat, temet és elsirat téged.

BERÉNYI JÁNOS

A G Y A R M A T K É R D É S

Nincs történelmi, vagy társadalmi esemény, amely egyetlen indító okból származnék. Az események legtöbbje márcsak rezultánsa azoknak az okoknak, amelyek azok előidőzésében közrejátszottak. Így hacsak nagyjában is akarjuk felsorolni azokat az elmentéket, amelyek az európai nagyhatalmak mostani háborújához elvezettek, meg kell említeni a gyarmati kérdést és vele a nyersanyagok elosztásának mai rendszerét is, noha az összeütközésnek ezen felül még számtalan más oka is van.

Talán felesleges lenne a gyarmatosítás történetének áttekintése és elégséges, ha rámutatunk arra, hogy a gyarmatok szerzése terén hosszú idő óta Anglia jár elől, s ma több, mint 39 millió négyzetkilométer területet ural a brit impérium, amelyen 400 milliónál jóval több ember él. A gyarmatok jelentősége, hogy a gyarmatos állam függetlenítheti magát nyersanyag beszerzési forrásokban, mert az iparához szükséges nyersanyagokat; valamint az élelmiszereket saját gyarmatairól szerezheti be. Ez a hadsereg fejlesztése terén különös fontossága.

A nyersanyagoknak ipari és hadseregfejlesztési szempontokból való fontossága teszi érthetővé az egyes államok gyarmatszerzési törekvéseit. Ez a verseny hosszabb idő óta különösen Anglia és Németország között volt erős, sokszor kiméletlen. Ennek a versenynek egy időre véget vetett a világháború, amelyben Németország minden gyarmatát elveszítette. A harc azonban kétszeres erővel ujult ki, amint Németország felocsudott és úgy-ahogy kiheverte a világháborús vereséget. *A mostani háború tehát részben a gyarmatokért való versenynek ebben a kiméletlen formában való folytatása.* Csak természetes, hogy Anglia e harcban maga mellett találja Franciaországot, a második nagy gyarmatbirodalom tulajdonosát, amely éppúgy, mint Anglia, joggal tart attól, hogy Németország a gyarmatokért való versenyben nem fog megelégedni elvesztett gyarmatai visszaszerzésével, hanem szemvetve Anglia és Franciaország gyarmataira is.

Vizsgáljuk meg, milyen fontossága van Németország szempontjából a gyarmatoknak, illetve, hogy mi volt Németország viszonya gyarmataihoz régebben és milyen lehetne a jövőben?

Mint már említettük, a német birodalom csak a legujabb korban fogott hozzá gyarmatok szerzéséhez. Ennek oka, hogy míg a szerencsésebb nyugati államok már évszázadok előtt megalakíthatták nemzeti államukat, addig a német területeknek egyetlen nemzeti államba való egyesítése csak napjainkban fejeződött be. Mialatt Anglia, Franciaország, Belgium és Hollandia már rég a legrendezettebb viszonyok között élt, s kapitalizmusuk a fejlődés csúcspontját érte el, a német területeken még azért folyt a versengés, hogy az apró német királyságok, fejedelemségek és nagyhercegségek közül melyik legyen az ur, melyik viselje a német-

római császári címet. Ebben a versenyben elsősorban a porosz királyok és a habsburgi császárok vettek részt és pedig váltakozó szerencsével. A kérdés eldöntése tulajdonképen azt is jelentette, hogy kinek a jogára alatt egyesüljenek az összes német népek, ki legyen ura és parancsolója az egyesített nemzeti Németországnak. Ez a harc csak a múlt század közepén dőlt el, amikor a frankfurti országgyűlés, amely tulajdonképen a német fejedelemségek képvisellete volt, a porosz királynak ajánlotta fel a német birodalmi császári címet. Ekkor azonban még bizonyos ellentétek állottak fenn, amelyeket nem lehetett kiküszöbölni és a kérdés végleges megoldása másfél évtizeddel elhalasztódott. Az 1866-i porosz-osztrák háborúban azután eldőlt a kérdés: a Habsburgok sorsa megpecsételődött és a porosz királyok előtt megnyílt az út a német császársághoz. De a német birodalom egységét véglegesen csak a francia-német háború hozta meg. A győztes porosz király francia földön, Versaillesben kiáltotta ki. Ausztria ezzel végleg kiszorult és az egyes uralkodó házak közötti torzalkodások megszűntek. A német birodalom most megkezdte egyrészt belső újjászervezését, másrészt a gyarmatszerzést. Ez a törekvés már nagyon rövid idő alatt gazdag gyümölcsöt hozott és Németország elég tekintélyes gyarmatbirodalomra tett szert.

De a németek — egyéb gyarmatosító államokkal ellentétben — nem tudtak olyan szoros gazdasági kapcsolatot teremteni gyarmataikkal, mint pl. Anglia vagy Hollandia. Jellemző adat erre, hogy amíg a háború előtt az egész német behozatal 5 milliárd márka volt, ebből a hatalmas összegből csak 87 és félmillió márka eredt a gyarmatokból és a birodalom exportja is csak 2,3 %-ban irányult saját gyarmatai felé. Tehát a gazdasági összeköttetés Németország és gyarmatai között a háború előtt eléggé vérszegény volt. Ehez hozzátehetjük azt is, hogy Németország emberfeleslegét sem exportált gyarmataira, mert a gyarmatokba irányuló német emigráció alig tett ki pár tízezer embert.

Az eléggé sovány gyarmatosító eredményeket Németország azzal indokolja, — multban sokszor hallottuk ezt a nemzeti szocialista népvezérek ajkáról, — hogy Németország helyzete a gyarmatokkal szemben egészen más volt a háború előtt, mint lenne ma. Akkor ugyanis Németország még nem volt az a hatalmas ipari állam, tehát nem exportálhatott annyi iparcikket, mint a mai nemzeti szocialista Németország. Másfelől a német birodalom a háború előtt félig-meddig maga is mezőgazdasági államnak számított és így nem volt szüksége annyira a mezőgazdasági nyersanyagokra és élelmicikkekre, mint ma. Azonban a német birodalom lakossága az utolsó évtizedekben hihetetlen arányokban megnőtt és ennek a lakosságnak sokkal nagyobb élelmezési behozatalra van szüksége, mint volt a világháború előttinek. A mai Németországnak tehát — mondják a nemzetiszocialista vezetők — sokkal inkább van szüksége gyarmatra, mint volt a háborúelőtti birodalomnak.

Annak azonban, hogy Anglia, Franciaország, Japán visszadiják Németországnak gyarmatait, több az előfeltétele. Ezek közül a legfontosabb, hogy az említett államok a volt német gyarma-

tokba nagy beruházásokat eszközöltek, melyeknek visszatérítését követelnék. De Németország — roppant kivitele ellenére is, — tökeszegény ország, így gyarmatait képtelen visszavásárolni. Már pedig nehezen tétélezhető fel, hogy a német gyarmatokon osztozkodó országok bármelyike is kártérítés nélkül lemondjon azokról a területekről, melyekbe hatalmas tőkétet fektetett be. A kérdés megoldása tehát békés uton nem is sikerülhetett volna, miért Anglia és Németország fegyveres utra terelte.

Sokak előtt érthetetlennek tűnik fel, hogy miért vonakodik Anglia a németek gyarmati igényeit kielégíteni, s helyett inkább a nyersanyagok igazságosabb felosztását hangoztatja, ami a gyarmatokra éhes német birodalmat nem elégíti és *nem is elégítheti ki*. Sőt éppen azzal, hogy Anglia a gyarmati kérdésben makacsolta meg magát, kényszerítette rá a nemzeti szocializmust leginkább arra, hogy oly helyen keressen gyarmatokat, vagy nemzeti szocialista fogalmazásban: »német életter«-et, ahol a középeurópai államok létérdekeit sűrölja s ezzel akaratlanul is lelki egységbe kényszeríti maga ellen. Ausztria csatolása, a cseh-szlovák köztársaság szétszakítása, a cseh-morva protektorátus megalakítása és Lengyelország leigázása mutatják az utat, amely felé a német birodalom éppen a gyarmatok hiányában kényszerült. Nagyon helyénlevő lett volna tehát, ha Anglia a német szorgalmat és munkabíró képességet Európán kívül foglalkoztatta volna, elhárítva Középeurópáról s annak kisállamairól a német imperializmus már évek óta fenyegető veszélyét, melytől nem mentes Belgium s Hollandia sem.

Önként felmerül tehát a kérdés, hogy a kis államok függetlenségét és szabadságát hangoztató Anglia, miért nem választotta Németország kielégítésére gyarmatai visszaadásának útját? Könnyen megvilágítható e kérdés, ha Anglia politikai, gazdasági berendezését vesszük figyelembe. Ma az angol politika és államigazgatás a legkonszolidáltabb, az angol parlament munkája a legnyugodtabb, Anglia gazdasági helyzete a többi európai államhoz viszonyítva legjobb, s társadalmi élete a legegészségesebb. Mindennek bizonyítására elég rámutatnunk arra, hogy Angliában sem a jobboldali, sem a baloldali szélsőség nemcsak, hogy nem tudott urrá lenni, hanem minden választáson a legcsufosabb kudarc éri úgy a szélsőbaloldali kommunista, mint a szélsőjobb oldali Mosley-féle fasiszta pártot. Az elmúlt választáson pl. a kommunista párt csak egyetlen jelöltjét tudta mandátumhoz juttatni, míg a fasiszta párt valamennyi kerületében elvesztette még a választási óvadékojt is, mert nem szerezte meg a választási törvényben kívánt minimális szavazatot sem.

A társadalmi tagoltság sem olyan erősen ellentétes Angliában, mint különösen Közép- és Keleteurópában. A nagy tőkés osztályal szemben nem egy kizsákmányolt, elcsenevészsedett, lehetetlen odokban lakó, rosszul táplált és ruházkodó munkásosztály áll, hanem egy nagyjában megelégedett és kielégített munkástábor, amelynek bére vagy fizetése nemcsak, hogy erősen meg-

haladja a középeurópai munkás bérét, hanem felülmulja az angol minimális életstandardot is. Ez az oka, hogy Angliában nincs olyan éles osztályellentét munkás és tőkés között, mint Európa más részeiben, s hogy az osztályharcok is aránylag ritkák és nem annyira kiéleződtek. A parlamentben képviselt hatalmas labor party kiharcolja a munkások összes jogait, sőt a munkásoktól támogatott nemzeti munkáspárt, amelynek vezetője MacDonald gyarmatügyi miniszter — tagja a kormánykoalíciónak is. Maga a munkáspárt pedig már egyizben kormányozta a brit világbirodalmat és pedig nemcsak a munkásság, hanem a tőkés társadalmi osztály teljes megalégedésére is.

Anglia ennek az idillikus társadalmi és gazdasági rendnek fennmaradását félti. A szigetországnak ugyanis hallatlan bevétele van a gyarmatokból. Kautskynak, a Németországban emigrációban élő, nagy, orosz szociológusnak egy még a békeévekből származó megállapítása szerint Indiából évenként egymilliárd márka munkanélküli haszna van. Hogy ez az összeg azóta mennyire módosult, nem tudjuk, de feltételezhetjük, hogy csak Anglia előnyére változhatott meg. A gyarmatokból és dominiumokból származó óriási jövedelem tette és teszi lehetővé, hogy Angliának életstandardja a többi európai népeknél sokkal magasabb, s hogy nyugatban, társadalmi békében élhet. Az okos angol gazdaságpolitika ugyanis a gyarmatokból folyó jövedelmet nem nagyja teljes egészében a tőkésék zsebében, hanem megosztja azt a munkaadók és a munkavállalók között. A gyarmati jövedelem egy része az angol munkásság zsebébe folyik, miért is a gyarmatok megtartása tekintetében a magasabb angol társadalmi osztályok, gyárosok, exportőrök, kereskedők és főbb hivatalnokok, valamint a munkásság között érdekközösség áll fenn. Az angol munkásság jóléte szorosan összefügg azzal, hogy Anglia egy világbirodalom központja, számtalan gyarmat ura és tulajdonosa. Gyarmatbirtokai nélkül Anglia nem tudná olyan jól megfizetni munkáshadsergét, megszűnnék a társadalmi béke és a szigetországban is kezdetét venné az osztályellentétek kiéleződése, az osztályharc. Ezt Anglia csak úgy és csak addig tudja elkerülni, amíg hatalmas gyarmatai megvannak s míg a világhatalmat gyakorolhatja.

Ennek a helyzetnek tudatában van az angol munkásság s a munkásság akaratát kifejező labor party is. Láttuk pl. ezt a legutóbbi válság egész során, amikor a munkáspárt mindenben támogatta a konzervatív-liberális-nemzeti munkáspárti kormányt és amikor tapsolt Chamberlain minden németellenes kijelentésének. A helyeslésben, tudatosan vagy a tudat alatt az angol munkásság azon elgondolása állott, hogy ha Németországnak visszaadják a világháboruban elvesztett gyarmatait, a terjeszkedésre éhes német imperiáлизmus sem áll meg, hanem követelni fogja a többi gyarmatok igazságosabb felosztását is.

*

Ezt a megfontolást erősítette és a félelmet fokozta a ma többször hangoztatott német és olasz kijelentés is, mely szerint van-

nak fiatal és kiöregedett népek, s amíg a fiatal népek szegények, a kiöregedett népek duslakodnak gyarmatban és arany készletben. Mussolini, az olasz fasizmus vezére s Hitler, a nemzeti szocializmus apostola nem egyszer jelentette ki, hogy a »fiatal« és szegény államok a javak — s ezen különösen a gyarmatokat értették — arányosabb elosztását követelik. Olaszország ezt a követelést részben már gyakorlatilag is érvényesítette, amikor Anglia és Franciaország akarata ellenére meghódította Abessziniát.

A német birodalom Olaszországgal szemben — földrajzi és katonai helyzeténél fogva — elsősorban Európában kereste kielégítését, mert amíg a szárazföldön hatalmas hadsereggel rendelkezik, a tengereken még nem vehette fel a versenyt Angliával és Franciaországgal, amelyekkel szemben gyarmati igényeket támasztott.

Ez a háború végsősorban nem is annyira az európai kérdés, mint a gyarmatok problémájának megoldását fogja hozni, bár kétségtelenül nagy hatással lesz az európai politikai, gazdasági és társadalmi viszonyok további kialakulására is.

A gyarmatok, illetve nyersanyagok hiánya Németországot olyan intézkedésre készítette, amely eddig az európai államokban nem igen volt szokásos, vagy legalább is nem ilyen mértékben. Németországnak az igen nagyfokú fegyverkezés következtében hihetetlen mennyiségű külföldi nyersanyagra volt szüksége, amelynek beszerzésére azonban nem volt valutája. Ezért óriási mértékben kellett fokoznia ipari kivitelét, hogy egyrészt nyersanyaghoz, másrészt valutához jusson. Bizonyos nyersanyagokat ugyanis clearing-elszámolásban levő országokban nem tudott beszerezni, másutt csak valutáért állott rendelkezésére. De a nagymérvű kivitel ellenére is, nem kaphatott elég valutát, s így nem juthatott hozzá részben a fegyverkezéshez, részben a népélelmezéséhez feltétlenül szükséges anyagokhoz. Tehát az elé a dilemma elé került, hogy vagy le kell mondania a nagyfokú fegyverkezésről, vagy lakosságának élelmezését igen alacsony szintre szállítania. A német birodalom egy harmadik kiutat keresett és ez az út vezetett el a gazdasági autarchiához.

Német ipari és gazdasági körök nagyszabású kísérletet tettek, hogy a szükséges nyersanyagok helyett német földön gyártsanak szintétikus uton előállított póanyagokat, vagyis Németország megakarta teremteni a »pógyarmatot«. Ma már bizonyos, hogy technikailag lehetséges szénből benzint, fából vagy tejből szövetanyagot, acetylénből kaucsukot gyártani. De a német gazdaságpolitikusok elfeledkeztek arról, hogy a technikai lehetőségek mellett a gazdasági lehetőséggel is számolniuk kell. Vagyis, hogy a szintétikus uton gyártott műanyagok ne kerüljenek többbe, mint a más államokból vagy gyarmatokból behozott eredeti nyersanyagok. Bármilyen tökéletes is azonban ma már a technika, addig még nem jutott el, hogy a nyersanyag értékének megfelelő árért tudjon nyersanyagokat gyártani.

Németországnak emellett az a szándéka, hogy a fegyverkezéshez annyira szükséges vasat, rezet és ónt maga bányássa ki.

Ezért elrendelte, hogy a német bányákat erősebben kell kihasználni. Megnyitottak olyan tárnákat is, amelyekben kimerültségük folytán már régebben megszüntették a bányászatot. Ilyen módon sikerült is a német vas, réz és ón termelését fokozni, de egyrészt mégsem a kellő mennyiségben, másrészt pedig olyan magas áron, hogy annak behozatala lényegesen kevesebbe került volna, mint az otthon kibányászott érc értéke. Sok gyárat állítottak be mübenzin gyártására is, de ez sem mutatkozott kifizetődőnek. Egy szakértő számítása szerint a Németországban gyártott benzin otthoni ára ötszörte nagyobb, mint az importált benziné. Az otthoni mübenzin literenként 22 pfeningbe kerül, míg az importált nyersolaj már a szállítási költséget is beszámítva 6 pfeningbe. A szintetikus uton előállított müselymfonál kilogrammonként 1,82 márkába kerül, míg az importált gyapot 90 Pfeningbe. A mükaucsuk ára tizszeresét teszi ki az importálnak. A réz kilogrammonként kétannyiba kerül, mintha Amerikából szereznék be, míg az erőszakoltan üzembe helyezett tárnákban kibányászott ón és ólom a külföldi beszerzési ár 4—6-szorosába. Ehhez járul még, hogy a Németországban kitermelt vasat a kohókban csak 30%-ig lehet kihasználni, míg a svéd vasat 50—60%-ig. Az otthon bányászott vas tehát legfeljebb vegyítésre alkalmazható.

A gazdasági autarchia ily nagymérvű bevezetésének azonban még egy akadálya van. Tucatjával kellene új gyárat létesíteni a szintetikus uton előállított nyersanyagok termelésére, ami az előbb idézett szakértők állítása szerint 2—8 milliárd márka befektetést igényelne. A tőkében szegény Németország pedig ezt a nagy összeget nem tudja kivonni jelenlegi gazdasági életéből. A gazdasági autarchiának az lett a következménye, hogy pl. 1936-ban 2100 millió márkába került a szintetikus uton előállított pótanyag, míg annak valódi értéke 700 millió márka, vagyis Németország 1400 millió márkát fizetett rá a szintetikus nyersanyag termelésére. Sőt, éppen a Németország által erőszakolt gazdasági autarchiának még egy más — s Németországban igen érezhető — hatása fog mutatkozni, s ez, hogy a birodalom külkereskedelmi forgalma előbb-utóbb erősen csökken. Ha ugyanis Németország maga állítja elő a neki szükséges nyersanyagokat — és pedig ráfizetéssel, — kevesebb iparcikket szállíthat azokba az államokba, ahonnan ezeket a nyersanyagokat szokta szerezni. Mert minden állam attól az országtól vásárol, amelynek maga is eladhat.

A gazdasági autarchiának, de különösen a pótanyagok rendelkezésének tehát előbb-utóbb meg kell buknia, mert nem áll az emberi fejlődés szolgálatában. Az ipari országokat arra kényszeríti, hogy nem megfelelő földeken nagy költséggel termeljen búzát és más mezőgazdasági cikket, míg az agrárországokat, hogy kedvezőtlen viszonyai ellenére ipari termelésre rendezkedjék be. Ez semmiféleképpen sem lehet az emberi gazdálkodás célja, ezért el kell tűnnie annak életéből.

A világgazdaság azonban nem nélkülözheti Németország közreműködését és így megoldást kell találni az imperialisztikus Németország terjeszkedési lehetőségére és ezzel karöltve az autarchiás gazdasági rendszer kiküszöbölésére. A megoldás pedig nem

lehet más, mint hogy Németországot nyersanyagokhoz, tehát gyarmatokhoz kell juttatni. Ennek ellentétele pedig szükségképen az, hogy szűnjék meg a német terjeszkedés Európában és Középeurópa államai kapják vissza politikai és gazdasági függetlenségüket, amely most éppen azért van guzsbakötve, mert a német birodalom valamilyen kiutat keresett nyersanyag- és gyarmathíánya leküzdésére. A hadiállapotban levő nyugati hatalmaknak tehát módot kell keresniök Németországnak Európán kívül való foglalkoztatására, a német szorgalomnak és munkabírásnak a gyarmatokon való gyümölcsötztetésére, amiből végeredményben az egész világ gazdaságnak csak haszna lehet. Gondoskodniok kell azonban arról is, hogy ennek ellenében Középeurópa népei megszabaduljanak a lelki rabságból, gazdasági megkötöttségüktől és politikai függőségüktől.

Gyöngyösi Dezső

TIBOR ELCSAVAROG

(A TIBOR-SOROZATBÓL)

— Azért is eiszökik. . . — érlelődött meg benne a dacos elhatározás.

Abban a pillanatban, hogy ezt így eltökélte, nyomban meg is enyhült. Mintha mázsás tehertől szabadult volna meg. Célja, értelme volt az életének. Már érdemes volt küzdenie, vállalnia azokat a megpróbáltatásokat, amelyek ellen pár pillanattal előbb még keserűen lázadozott. Most a fávágást sem érezte olyan fárasztónak. Hiszen csak addig tart . . . — amíg. Szóval, határa van. Csak amolyan tisztítóüzféle, amellyel az ember a mennyországot kiérdemli. Egyszeriben jókedvre derült, még fütyürészett is. Hirtelen támadt buzgalmában észre sem vette, hogy jó rakás fát összevágott már. Amikor erre ráeszmélt, bőkezűségéből csak azért is összevágott még két hasábot.

— Egész hétre elég lesz, — állapította meg elégedetten.

Sebtében összeapritotta s be is hordta a félszerbe. Amikor ezzel elkészült, az anyja vizért küldte az ártézikutra. Boldogan rohant el a korszóval. Legalább ez is meglesz . . . Ezenkívül mi dolog adóhatnak még, amelynek elmulasztása miatt utólag felelősségre vonhatnák? Szinte el sem tudta képzelni. Mindent elvégzett már. Ha-

csak... hacsak nem kell pamutot gombolyítani máma... Mert pamutot gombolyítani mindig kellett. Ez a munka sohasem fogyott el. Amióta Tibor apja előrehaladott tudóbaja miatt abbahagyta mesterségét, harisnyakötéssel foglalkoztak. Ehhez kellett a sok pamut és ennek felgombolyítása nagyrészt Tiborra várt. A kötőgép nyelte a pamutot, Tibor alig győzte a sok gombolyítást. S főként lelkileg nem. Az orsózó-asztalhoz volt láncolva, mint a gályarab az evezőpadhoz. Ezt a munkát nem lehetett egyszerűen lerázni. Ezzel a munkával még csak sietni sem lehetett. Ha sietett, kapkodott, a pamut összekuszálódott és annál inkább meggyült vele a baja. Az orsózás teljes odaadást, önmegtagadást és végtelen türelmet kíván. Raboknak és egyhelyben szívesen üldögélő vénasszonyoknak való munka volt. Tibor irtózva gondolt arra, hogy esetleg gombolyítani kell. Mert akkor egész napja elveszett. Pedig aznap játszani akart. Futkározni, viháncolni a többiekkel. A többiek... Lám, azoknak nem kellett dolgozniuk. Bilicsi Jósának nem is voltak otthon a szülei. Az anyja szolgál, az apja uszálykormányos. Csak a nagyszülője van vele. De az meg mi munkát adhatna neki? Ami a ház körül akad, azzal eltötyörész ő maga is. Jóska mindig szabad. Csavaroghat reggeltől-estig, senki sem kéri számon tőle, hol járt, mit csinált. Csak akkor megy haza, ha éhes. Beront a házba, az összes ajtókat nyitvahagyva, kirántja a sublód alsó fiókját, abból a kenyéret, nagykést, kanyarit egy hatalmasat a hétéből — csakis a hétéből — úgyhogy végül a kenyérből csak a bele marad meg. Azután hajrá, újra ki utcára. És a többiek is, valamennyien, ahogy sorra veszi őket, egytől-egyig szabadok. Ha olykor el is küldik őket ide-oda, a boltba vagy egy kanna vízért, de úgy igábfogva, mint ő, egy sincs közülük.

Az idő tíz óra felé járt már. Tibor izgatottan készülődött a szökésre. Eközben egyre aggódott, hogy valami újabb parancsot kap. Képzeletét már előre gyötörte efféle viziókkal: »Tibor, hol vagy?... Tibor nem hallod?... Apád hív... Gombolyitanod kell... A gyerek sir...«

— Tibor! Tibor!... — hallatszott ekkor valóban az anyja hangja.

Tibor a félszerben lapult és hallgatott. Az arca sirásra torzult a tehetetlen dühtől. Hívják már megint. Folyton számontartják, üzik, hajszojják. Mit akarnak ismét? Tibor és mindig csak Tibor... Mindent vele végeztetnek el... Mindenhez rá van szükségük. Mi lenne, ha ő nem lenne? Makacsul és elszántan hallgatott. Hátha megunják és abbahagyják. Csak egyszer, egyetlenegyszer feledkez-nének meg róla. Elfelejtének azt is, hogy él.

— Tibor!... — hallatszott ismét az anyja türelmetlen, ingerült hangja.

— Tessék! — jelentkezett morc arccal, kelletlenül.

— Nem hallod? — bosszankodott az anyja. — Hol vagy?

— Itt! — bujt elő a félszerből.

— Mit csinálsz ott? Már félórája kiabálok. — És a választ be sem várva, folytatta: — A gyerek sir. Eredj, ringasd el.

Tibor szó nélkül indult a szobába, keseregve és magát emésztve. Bent, a bölcsőben, az álomból felriasztva s az ébrenlét kellemtlenségei ellen tiltakozva, egyre hangosabban nyekergett a »gyerek«, egyébként leány. A fal melletti ágyban feküdt Tibor nagybeteg apja, a tüdővész utolsó stádiumában, sápadtan, csontigszóttan, hegyes orral és hegyes ádámcsutkával, halotti mozdulatlanságban. Sohasem lehetett tudni, hogy ébren van-e, vagy alszik. — esetleg már meg is halt. Tibor lábujjhegyen lépegetett a bölcsőhöz és buzgó odaadással, csicsisgatva fogott a ringatáshoz, mielőtt a kicsi teljesen felébredne, mert akkor estig is elringathatja. Gyakorlott daikaként eleinte erősebben, majd egyre lassabban ringatta, végül már éppen csak mozgatta a bölcsőt. Amidőn abbahagyta, néhány percig lélekzetét visszafojtva várt, mert ez volt az a kritikus pillanat, amikor a »baba« vagy tovább aludt vagy felébredt. A jelek azt mutatták, hogy fel fog ébredni. A kicsi arcán az anyagi nyugalmat először csak gyakorlott szemmel észlelhető felhő árnyékolta be, a felhő azután fintorba torzult, míg végül vonaglani és rángatózni kezdett s ezzel egyidejűleg a sirás első, szaggatott foszlányai is kibuggyantak.

— A taknyos mindenségedet! — szitkozódott Tibor a fogai között, társasága utszéli modorában és újra rángatni kezdte a bölcsőt, most már erőlyesebben. A jókedvének vége volt. Az a rossz előérzet gyötörte, hogy órákhosszat kell ringatnia, amint az már nem egyszer megtörtént. Torkát ismét sirhatnék fojtogatta. Dühében akkorákat lódított a bölcsőn, hogy a kicsi majd kirepült belőle. Így ringatta teljes tíz percen át, abban a reményben, hogy a kicsi majd beleszédül. De amikor lassítani próbált, a gyerek ismét ptyeregni kezdett.

Tiborban tombolt, fortyogott az indulat. Vad szabadulnivágás feszítette. De hogy egyre reménytelenebbül gabalyodott az akadályok hinárjába, üvöltöni tudott volna indulatában. A babát, bölcsőstől együtt legszivesebben a falhoz vágta volna, hogy ottragad-ion. Már-már ott tartott, hogy hangosan sirvafakad, amikor a baba váratlanul elszunnyadt.

— No, hála Istennek! — sóhajtott megkönnyebbülten és egyszerűen ismét megengesztelődve. Várt még pár percig s hogy a kicsi valóban nem mozdult, lábujjhegyen kiosont a szobából.

— Hova mégy? — szólt rá az anyja, amikor megjelent az udvaron. — Gombolyítani is kell. Délután kötni akarok.

Ez volt az a pillanat, amikor Tibor »nem bírta tovább«. Idegei felmondták a szolgálatot. Pár pillanatig tehetetlenül kapkodott levegő után, majd ledobta magát a földre és sirva, fetrengve kiáltotta:

— Hát én nem bánom!... De én nem gombolyítok!... Az Istennek se gombolyítok!...

Több se kellett az anyjának. Felkapta a seprőt, mely éppen a kezeügyében volt és ütötte, ahol érte.

— Majd adok én neked! — szidta közben. — Hát ki gombolyítson? Én? Nincs nekem amugy is ezer dolgom? Nézze meg az ember a taknyosát! Kelsz fel mingyárt a földről és mész be gombolyítani!?!.. Aki ponciusa ne legyen a haszontalan kölykinek.

Tibor sebtiben feltárázkodott. Lázadása a tulfeszített idegek okvetetlenkedésének bizonyult. Ezt az ütlegek, s anyja felháborodásának hatása alatt pillanatok alatt belátta. Haragja sokkal gyorsabban elpárolgott, mint várni lehetett volna. Most már szívesen megalkudott volna sorsával. Mialatt ökleivel szétmorzsolta könnyeit az arcán, gyorsan megkérdezte, hogy melvikből gombolyítson hát.

— A feketéből! — volt a kurta válasz.

Gombolyítás közben a kicsi is uira felébredt. Attól fogva egyik lábával ringatott is. Három motring felgombolyítása után abbahagyta az orsózást, s csak ringatással töltötte idejét. Három motring felgombolyítását untig elégnék találta lelki egyensulya és cselekvési szabadsága visszaveréséhez. Megítélése szerint anvíanak egy szava sem lehetett többé, hiszen három motringot felgombolyított. Végtére is, kell egy határnak lenni. S ez szerinte három motring volt. Most még csak a kicsit akarta elringatni.

Idegés volt és türelmetlen. Ugy érezte, hogy gyönyörű életét és annak minden lehetőségét merőben haszontalanságokra fecserlí el. Favágásra, gombolyításra, gyerekringatásra. S közben a rosszlelküismeret furdalta. Elhatározta, hogy az ebédet semmi szín alatt sem várja meg. Ebédig még sok minden történhetik. Mert mindig történik valami. Minden órában, az órának minden percében, aminek ő issza meg a levét. Legokosabb lenne világgá menni és többé haza se jönni.

Hánvszor elhatározta ezt. De a kivétel nehézségein mindig fenn akadt. Élete megoldhatatlan probléma volt. Tragédia! Gyermekek voltak. Kiszolgáltatva a szülői hatalom önkényének. Zsarnoki módon rendelkeztek vele, mint valami rabszolgával. Senki sem kérdezte tőle, hogy mit szeretne, mik a vágyai, kívánságai. Mintha mindez teljesen mellékes volna. Mindent tiltottak, amit ő akart. Már egészen elszokott attól, hogy kérjen valamit. Ugyis tudta, hogy hiábavaló. Ha kérni próbált például pénzt, szülei szörnyülködve csapták össze a kezüket: pénzt? Mit akar a pénzzel? És ha megmondta, hogy mire kell, utiab és még nagyobb szörnyülködés következett. Ugyanígy viselkedtek akkor is, ha játszani kéredezkedett. Nem emlékezett, hogy valaha is elengedték, vagy elismerték volna valamire való jogát. Az, amit ő akart, megítélésükben minden esetben káros volt, haszontalan. Magatartásukat a belátás és megértés teljes hiánya jellemezte. Minek egy gyermeknek ez, vagy az? Minek egy gyermeknek egyáltalán valami? Miért akar játszani, csavarogni? Miért nem dolgozik inkább, miért nem segít a szüleinek? Ugy viselkedtek, mintha ők maguk sohasem lettek volna gyermekek. Tibor nem is hitte, hogy azok lehettek volna. A gyermekeket nagyon jól ismerte. Pajtásai voltak és egytől-egyig olyanok, mint ő. Az ő szülei

azonban, úgy érezte, nem is lehettek gyermekek. Ennek ellentmondott egész viselkedésük és magatartásuk. Nem volt bennük semmi a gyermekből. Lépten-nyomon elárulták, hogy nem értik a gyermeket, nem érznek vele, nem ismerik el. Érthetetlen és önző módon csak azt akarják, hogy a gyermek olyan legyen, mint ők: felnőtt! Valamikor, gyermekkorukban, belőlük is éppúgy verhettek ki szüleik a gyermeket. A nyomor, a szegénység már zsenge korukban igába szorította őket. Így vált legfőbb erkölcsükké: a lemondás, az önmegtágadás, a kuncorgatás, a szűkkeblűség és a munka, a munka végkimerülésig. Ezek a szempontok jelentették nekik a jóra valószínűség mértékét. Mindazt, ami ezzel ellenkezett, felháborodva üldözték. Feltétlenül az volt, hogy az ő gyermekük ne legyen gyermek. Az ő gyermekük legyen igyekvő, szorgalmas, ernyedetlen. Csak így tett benne örömiük és csak így voltak hajlandók szeretni. Tibor korán, nagyon korán eszmélt rá az őt szüleitől elválasztó szakadéokra. Egyszer mindenkorra lemondott arról, hogy megértést reméljen tőlük. Idegennek érezte őket testétől-lelkétől. Ha feldühösítették, magában a legválogatottabb halálnemeket kívánta nekik... Ők voltak az örök, kérlelhetetlen ellenség. Tibor már egészen elszokott attól, hogy velük szemben, egyenes uton elérjen valamit. Ez az út bizonyult számára a legjárhatatlanabbnak. Ha akart valamit, mindig a szülei tudta nélkül, s ellenőrzésük kijátszásával igyekezett hozzájutni. Gondolkodás nélkül lopott, csalt és hazudott. Már a levegőt is úgy lopta, amit belélekzett.

Most sem jutott eszébe a kérekedés. A szabadulásra egyetlen mód kínálkozott: a szökés. De a kicsi nagyiából már kialudta magát és szemmeláthatóan unta a ringatást. Ha Tibor lassított, már tudomásul vette, hogy csalják és nyafogott, nyugtalankodott. Tibor látván-látta, hogy minden fáradozás hiábavaló, de a reményről nem mondott le. Minden igyekezete az volt, hogy legalább arra az öt-tíz percre elringassa mégegyszer, amíg kerekét old, mint a cigány, aki csak arra a pár órára gyógyítja meg lovát, a sántaságból, amíg a vásáron eladja... Azután, utána az özőnviz. Bánia is ő, hogy mi történik. Bőgiön, ahogy a torkán kifér. Végére is tehet-e arról, hogy mindig akkor sir, amikor ő történetesen nincs ott. ... A fő, hogy amikor elment, a kicsi aludt. S mivel odahaza nem volt rá szükség, hát gondolta, elmegy egy kicsit játszani...

Végre sikerült. A kicsi elszundított. Kiment az udvarba, s egy darabig látszólag céltalanul ide-oda lődörgött. Azután lassan hátrasomfordált, bement a kertbe, gyorsan átmászott a kerítésen és kint volt az utcán.

Pillanatokig szédülve támolygott a szabad levegőn. Érzései nagy nyomás alól szabadultak fel, vére úgy pezsgett, mint a szén-sav. Torkát vad rikoltozhatnék csiklandozta. Hogy visszafojtotta, csuklania kellett.

— Istenem... én édes jó Istenem!... — motyogta félig részegen és vad vágatással futni kezdett.

Alkonyodott.

A »banda« a csatornaparton tanyázott, nagyobbrészt meztele-nül fürödve, kergetőzve és a füben hemperegve. Köztiük volt Tibor is. Éppen kijött a vízből, a jó ég tudja, hány századszor aznap dél-után. Teste ludozódott a sok fürdéstől, szája szederjes volt, fogai hangos kocogással verődtek össze. Állt a parton, két kezét beideg-zett szemérmességgel az ágyékán tartva és borzongva, remegve száritkozott.

— Elég volt mára — állapította meg. — Már legfőbb ideje, hogy hazamenjek.

Ezt még nyugodtan végiggondolta. De abban a pillanatban, amint kimondta magában, megrohanták a rosszlelküismeret furiái. és gyötörték, marcangolták. Ütött a szörnyü számonkérés órája. A rap lenyugvóban, nemsokára este lesz. Most már haza kell mennie. Nem halogathatja tovább.

— Mit tettem, Istenem!... — rémült meg.

Elfordult társaitól és csendesesen sirvafakadt. Szükölve, hang-talanul sirt. Nincs hát tovább, ezt érezte. Este van, haza kell mennie.

Haza...

Gyorsan magára kapkodta a ruháját és sietve elindult. Egy da-rabig futott is, de azután egyszerre lassítani kezdett. Belátta, hogy a futás céltalan, s azzal már nem hozhat be és nem tehet jóvá semmit. Az egész délutánt elcsavarogta. Ebédre sem volt otthon.

— Istenem, nagyon kikapok... — motyogta halálos szorongás-sal. A gyomra émelygett, hányinger környékezte. Arca szederjes volt és hamuszürke, mint a vízbefultaké.

— Beteg vagyok, — sóhajtotta.

Remegett. Szemei megtörttek, mint a haldoklóké. Rosszul volt Félt.

Eszébejutott, hogy már a délután folyamán ugy három óra tájban haza akart menni. De nem volt hozzá bátorsága. Csak azért maradt tovább, mert már akkor sem mert hazamenni. Most keser-ves szemrehányást tett magának, hogy miért nem ment akkor mégis haza. Azt talán még megbocsátották volna. Vagy meguszia volna kisebb veréssel.

De most nagyon-nagyon ki fog kapni.

A bot már el van készítve az ajtó vagy az ágy mellé. Ő belép és nincs lelkierője alakoskodni. Tudja, hogy mi vár rá. S ezt várja remegve, szivdobogva, halálos szorongással. Az arca fehér, mint a kréta. Anyjának minden mozdulatából haljós sejtelmek áradnak. Áll és vár, hogy a végzet beteljesedjék fölötte. Áll remegve, ideg-sokkosan, félig már sirva. Az anyja szót sem szól. Ugy tesz, mint-ha tovább tenne-venne a szobában. Az óra ketyeg, közömbösen, részvétlenül. Nem érdekli, hogy mi történik, nem illetődik meg, nem áll el a szive verése a szorongástól, a rémülettől. Minden ilyen közömbös és részvétlen körülötte. Magára van hagyatva a

sorsával. Nincs őrzőangyala, aki közbelépne az érdekében és az Isten, a végtelenül jóságos Isten is elhagyta. Eközben az anyja észrevétlenül magáhozveszi a botot, szoknyája mellé rejtí s ugy közelít felé. Arcvonásai kemények, kérlelhetetlenek, száját is összeszeszorítja. Azután előkapja a botot és lesujt vele. Ő kétségbeesetten felsikolt, a kezét is összeteszi könyörögve: Anyám!... Anyukám! Ne! Ne!... Nem! Nem teszem többé!... soha többé! .. Anyikám!... Édes, aranyos anyikám... juj, juj, nem, nem... soha többé... Eközben az ütések, mint tüzes kigyók, keményen, egyre keményebben hullanak kezére, az arcára, fejére, hátára, s lábára. Már nincs testrésze, amit ne ért volna ütés. Mindene egyetlen lángtenger. De az anyja még egyre üti és azzal fenyegeti, hogy agyonveri. Üti, míg bele nem fárad...

Tibor így gyötörte magát a ráváró szörnyiségek vízióival, úgyhogy már előre belebetegedett. Szédelegve és támolyogva baktatott az uton és léptei egyre vontatottabbak, bizonytalanbbak lettek.

— Nem merek hazamenni, — állapította meg.

Tanácsztalanul ácsorgott az ut közepén, a porban. Majd elindult, hogy ismét megálljon. Képzetele lázasan kutatott valami mentő ötlet után, amellyel magát a csávából kivághatja... Ha például azzal rontana be otthon, hogy cigányok rabolták el... s ezért nem tudott hazajönni. De mindjárt lemondóan legyintett.

— Szamárság, — látta be maga is.

Azután arra gondolt, hogy ha valami szerencsétlenség sujtaná. Elgázolná egy autó és úgy vinnék haza, összeroncsolt tagokkal, véresen. Akkor talán megbocsátanának.

...De még jobb lenne, ha valami nagy szerencse érné. Pl. Ha egy ezresekkel vagy drágakövekkel teletömött pénztárcát találna s haza vihetné szüleinek. A csoda volt az utolsó szalmaszál, amelybe kapaszkodott. Aztán eleresztette ezt is.

— Hiábavaló ez is! — sóhajtotta csüggedten a kijózanodástól.

Esteledett. Már beért a faluba. Az utcákon, a házak előtt emberek ácsorogtak beszélgetve s gyerekek futkároztak, nevetve és jókedvűen. Tibor úgy vonszolta magát a gondtalanságnak ebben a tündérvilágában, mint az elátkozott. A legszerencsétlenebb teremtésnek érezte magát az egész világon. Körülötte mindenki boldog volt, vidám és elégedett. Volt otthonuk, meleg vacsorájuk és vetett ágyuk. De mi várt rá?

Szívét vad fájdalom facsarta össze és újra sirvafakadt. A kocsit közepén ment, arcát kezével eltakarva és sirt-sirt, keservesen.

— Megölöm magamat, — fogadkozott kétségbeesetten.

Elhatározta, hogy haza semmiesetre sem megy. Inkább világgá bujdosik. Nyomban meg is fordult. És abban a pillanatban még hangosabban tört elő belőle a zokogás.

Mire kiért a falu szélére, egészen besötétedett. A víz az ég

csillagait tükrözte, az országot két oldalán komoran és feketén lombos akácfa állottak. Itt-ott egy-egy tücsök ciripelt, távolról kutyaugatás és szekérszörgés hallatszott. A sötétség, a csend, az eperfák lombjait hajtogató hűs esti szél nyomasztólag hatott Tibor kedélyére. Fázott is. Mindössze egy rövid nadrág és egy könnyű, ujjatlan trikó volt rajta. Ha az emberek közt elhagyatottnak érezte magát, itt még elhagyottabb volt. Minden üldözte, visszautasította: a sötétség, a csend, a hideg. Riadt lélekkel, borzongva meredt a barátságtalan és fenyegető éjszakába. Otthona jutott eszébe. A meleg szoba, a vetett ág. Testvérei már alszanak. Kimerült volt és álmos. Az éhség is gyötörni kezdte. Reggel óta nem evett.

— Hazamegy mégis, — adta meg magát sorsának. Lesz, ami lesz. Az Isten legyen irgalmas árva lelkének.

Összetette a kezét, elimádkozott egy miatyánkot és buzgón kérte az Istent, hogy csak most, még ez egyszer: ne hagyja el, segítsen rajta.

És futva elindult visszafelé!

Kisbéry János

CSÉPE IMRE VERSEIBŐL*

ÜZENET A TEMETŐBŐL

I.

A „Keleti temető“ csendjén,

A holtak mély álma felett,

Üzöttek keresek nyugtot

A halál kapui megett.

Hervadt, halottnapi virágok,

Bucsuztatják tőlem a világot.

II.

Szeretnék meghalni

Egy napsugárcsókbán,

Egy csókban, melynek

Napja a szemed,

Egy sugárban, melynek

Ölélése a kezéd.

A MULTAK SZÁRNYÁN

Sokszor ott ülsz
A szobád ablakánál,
S magad sem tudod miért,
Kezedben egyszerre megáll a munka.

Mintha látnám ilyenkor szemed,
Akár esős, őszi égen a csillagot,
Amint messze küldi fényét a multba.

Csak nézel, nézel
A havas utcára,
Mintha valakit várnál,
Akiről tudod, hogy nem jön.

Ilyenkor messze száll a lelked,
Messze az éveken túl,
Egy napsugaras nyárba,
Mely elmúlt.

Igy ülsz ott sokszor,
A merengés bölcsőjét ringatva,
Mig szemedbe könnyet nem csal
Egy álmodó, szőke nyár cmléke.
Aztán újra felveszed a munkát,
Tobábbzörgeted a gépet,
Mintha szemfedőt varrnál
Az elmúlt időknek.

*) Ezeket a verseket egy máliigyosi parasztleány írta, aki napszámból tengeti életét.

NÉMETH LÁSZLÓ SZEREPE ÉS VII. GERGELY

Az egyik napilap színházi kritikusa annak idején megdicsérte Németh politikai éleslátását, mert felismerte a pápai szék és a világi hatalom ma is meglevő szembenállásának problémáját. VII. Gergely megszületésének lehet hogy ez is oka. Ez is, de mégis más. Az illető kritikus alig ismerheti Németh Lászlót, ha nem látta meg azonnal a kézzelfogható hasonlóságot VII. Gergely és Németh között. Gergely »az egész kereszténységért emelte fel a kardot, a jámbor szegények millióiért«, Németh az egész magyarságért, a magyarság sokmilliónyi szegényeiért. Gergely száműzetésben hal meg. Németh pedig a magyar közönség elől vonja el munkásságát.

Az átélt tragédia mindkettőnél ugyanaz, csupán a körülmények mások. Egyrészt a legiobb szándék visszautasítása, (az emberek részéről), másrészt a szándék magasabbrendű helyességébe vetett hit megrendülése, minthogy az isteni akarat veszni hagyta az ügyet. Ez a magyarázata annak, hogy Németh olyan alapzatot adhatott a tragédiának, amilyen VII. Gergely jellemrajza.

Már az első mondatokban megtaláljuk a tragédia csiréit. »Nyomorult és boldogtalan, nemcsak az alávetett népet engedte hünre laza uralmával, hanem tetteivel s igyekezete példájával mindarra, mit mondani és tenni tilos, maga buzdította fel. Nem elég, hogy az egyház szétdulásával, paráznasággal, legméltatlanabb ragadozásban, hamis esküben« stb. Valóban ez a helyzet Franciaországban? Hiszen ép az imént távozott két francia, kik a mórok ellen küzdő francia lovagok követei. Alig valamivel később: »Nézhetjük ekkora szorultságban a mi nyügös csontjainkat?« Mekkora szorultságban? — A francia lovagrendek sikeresen küzdenek a mórok ellen. IV. Henrikkel a megegyezés még lehetséges. Magyarországon most érik be a kereszténység. Gergely azonban mindezzel nincs megelégedve. Többet kíván. Sokkal többet a még félvad Európától. Szóról-szóra, betüröl-betűre a bibliát. Csak kettőt ismer: jót vagy rosszat. Nincs benne megalkuvás, méltánylás. A legtöbbet kívánja az emberektől. Az ő meggyőződése azonban az, hogy a legkevesebbet. Csupán azt, amit mindenkinek tudnia és tennie kellene. Gergely hite a katakombákban bujkáló keresztényeké, a világ hite a XI. századé. A kettő összeegyeztethetetlen. A tragédiának előbb-utóbb be kell következnie. De Gergely tragédiájának nemcsak ez volt az oka. Gergely meggyőződése nem volt teljes. Ezzel magyarázható igényessége magával és a világgal szemben. A lélektan ezt tulkompenzálásnak nevezi. De nemcsak ez a tulkompenzált igényesség a tanuja Gergely kételkedésének.

A második felvonás végén ezt mondja Hugó, mikor Gergely a belülről jövő hangra hivatkozik:

Hugó: »Vigyázz, nehogy indulatod játsszon meg.«

Gergely: ...»Te is azt hiszed, hogy a hang, melytől vezetetni akarok, belőlem és nem tülről jön?«

És így helyes. Így fejezi ki teljesen, amit akar; te is, én is. Ezzel a meghittséggel kirekeszti a publicitást. Mert itt csak Hugó és Gergely kételkedéséről van szó. Ezért volt Gergelynek szükségére biztatásra, folytonos imádságra és ezért habozott előzően is a tiara felvételével. Itt és más ilyen aprólékos részleteiben ismerhető fel az igazi remekmű. Mint egy tökéletes mozaikban az apró kockák, úgy illenek össze itt is az apró részletek. Nézzhetjük különböző szempontból. Nézzhetjük az orvos, nézzhetjük a lélekbuvár szemével. VII. Gergely természetére leptosom. Testi felépítettsége hosszukás, sovány, betegségre hajlamos, mindamellert szívós. Lelkialkata schizothym. Magábaforduló, mély lelkiéletet élő, aszkézisre hajlamos. A típus végső megnyilatkozása a schizophrénia, »a hasadásos« betegség, a belső válság örülete. Németh orvos és mégsem az orvos irányította Gergely megalkotóját, hanem az átélte tragédia s az író látnoki készsége.

Schöpflin ezt írja a Nyugat színházi rovatában: »A harmadik és negyedik felvonásban, ahol az események folynak, a pápa alakja háttérbe kerül... A feszültség meglazult, az addig biztos vonal ingadozik, a színpad távolodik a nézőtértől.« — Vissza kell térnem az elől említetthez. Németh önmaga tragédiáját dolgozta fel a VII. Gergelyben. Az események már csak másodsorban érdeklék. A lélek válságát és a lélek tragédiáját fejezte ki, ez érdekelte. Ahol erről beszél, ott a tragédia shakespearei remekmű. A hiba — és Németh eddig mindig visszatérő hibája — csak az, hogy kitóduló érzései és gondolatai elsöprik a felállított keretet. Így volt ez a Villámfénynél is, ahol Nagy Imre hovatovább demagóg lett. A VII. Gergely hatalmas kereteit már nem tudta elsöpörni, viszont ahol a szubjektív közlés lehetősége csökkent, ott nem tudta kitölteni s így a feszültség enyhült. Ugyanakkor az ötödik felvonás, ahol az események már lejátszódtak és csak a lélek ábrázolásával foglalkozik, a mű legtökéletesebb része. Itt adhatja Németh legteljesebben önmagát, itt írhat legközvetlenebbül érzéseiről és problémáiról.

»Biztos voltam, hogy az Isten megsegít, amilyen igazán hittem, hogy a szegények imádságáért, jobbágy és Isten között a vámtalan utért s a lélek elsőbbségéért küzdök, olyan biztosra vettem, hogy az Isten kardként fog járni az én bizakodó szívem előtt és ebben az utolsó háboruban ő lesz az igazi vezér.« Miért beszél Gergely utolsó harcról? Az egyház harcolt a lélek elsőbbségéért, az Istenhez vezető vámtalan utért, harcolt az első pápától kezdve. Miért utolsó Gergely harca? — Csupán azért, mert Németh erdélyi útja eredménytelen maradt, csupán azért, mert az író s a jámbor olvasó milliói között ma is vámot szed a kiadói hatalom, csupán azért, mert a minőség forradalma szélsőséges demagógiává lett és csupán azért, mert mindezt sok volt Némethnek elviselni.

Gergely a szándék helyességében nem kételkedett, hanem magában kereste a hibát. »Ha már elbuktam, büntudatom és ne hitem találja meg a hibát.« Desiderius választát még sem fogadja el, megokolatlanul. Miért nem felel rá? Először kitér a válasz elől, aztán egyszerűen elküldi. Desiderius körülbelül azt mondja, hogy az emberek gyarlóságuktól determináltak ugyan, de jóra törekvők, jók. Gergely pedig: hogy ő tökéletesebb, jóra törekvése mentesebb a gyarlóságoktól, miért nem követik őt? Desiderius még megmondja, hogy az emberek nem követhették, mert míg Gergely minden ötletet a gondviselés sugalatának érez, bennük az ép ész munkáját is kétségbevonja. Tehát nem értik. E nélkül s a meggyőzés fanatizmusa nélkül pedig nem is követhetik. Miért nem felel erre Gergely? Miért küldi el az apátot? Miért nem fogadja el, hogy tényleg nem számolt eléggé az emberekben lakó »homályal«? Pedig Németh tisztában van azzal, mit jelent igényesnek lenni. Ő írta le a Villámfényben »legyen igényes a nőekkel szemben«. A világot azonban nem lehet azonosítani a nőekkel. Amikor tehát Gergelyt annyire igényesnek rajzolta meg, a világgal szembeni igényesség elszámolt eredménye már ott súlyosodott lelkében. Még csak a szerepét kellett befejeznie. S VII. Gergellyel Németh méltóan fejezte be a minőség forradalmárjának szerepét. Az izgató kérdés ezután csak az, hogy mi következik? A »Kocsik szeptemberben« c. regényéről készített jegyzeteim között, most, hogy azokat is átrézttem, olyasmi van, hogy Németh akkor fogja a legnagyobbat alkotni, ha kiábrándult már a világból. Az Árnyékvilágban maga is azt írja, hogy »én mindig a pátriárka ősztől vártam érett gyümölcsöimet«. A VII. Gergellyel Németh beért a »patriarkális őszebe«. A tragédia ereje elűzte az élet közvetlen szomszédságából. Arra azonban alkatánál fogva képtelen, hogy elefántcsonttoronyszerű magányba vonuljon vissza. Pozitív, kezdeményező szerepe tragikus végű lett. A köz szekerének húzásától elállt, most valami másnak kell következnie. Természeténél fogva a közhöz, a társadalomhoz kötött. Ez eleve meghatározza azt, hogy Németh csak magatartásában változhat. Ha eddig a hasonlatban előre húzta a közönség szekerét, most gunnyal, éberséggel, az utak és lehetőségek megvilágításával a felfordulástól óvja majd. Ebben a szerepében legjobb hasznát ironizáló, gunyoló készségének veszi majd. Ezt a hajlamát már régóta szándékozik kihasználni. Az Emberi színjátékról is azt írja »tulajdonképp ironikus regényt akartam írni«, később Kurátor Zsófiá-ban is a dolyföt akarta ironizálni. Hogy ez nem sikerült eléggé, annak nem az az oka, hogy Némethből hiányzik az ironizálás készsége, hanem hogy az ironizálандók és az ironizáló között nem volt meg a kellő távolság. VII. Gergely után ez a szükséges távolság már megvan. Németh László legújabb szerepének valamilyen modern, nagykulturájú, kesernyés, de magyar zamatú shaw-i alaknak kell lennie.

Szőnyi Kálmán.

ÖREG HÁZ A CSIRKEPIACON

— REGÉNY —

Irta Havas Károly

Tavaszi volt és a csirkepiacon egészen furcsán köszöntött be a tavasz. A parasztszekerek a patikánál kezdtek felsorakozni és az öreg ház felé már csak kevés tanyai ember kínálta a csirkéket, libákat, a tojást. Az öreg ház felé tavasszal csak a kofaasszonyok huzódtak el, akiknek nem volt nagy becsületük az utcában. A gyerekek jobban szerették a kofákat, mint a tanyai asszonyokat. Volt néhány vásott kölyök, aki heteken keresztül a kofákkal ingerkedett és a herce-hurca játék nagyszerű szórakozást nyújtott az utca valamennyi gyerekének. Péter ebben az időben minden szabad percét az utcán töltötte. Néha még iskolai órák alatt is sikerült valami kifogással elszabadulnia és ilyenkor a kocsik között ténfergett. Hallgatta az alkudozásokat, figyelte a tanyaiak tempós, lassu beszédét, a városi asszonyok szapora alkudozását, azt a néhány öregembert, aki állandóan ott lebzelt a csirkepiacon és akinek minden boldogsága az volt, hogy válogathatott a libák között és kitapogathatta, szemmel lemérhette, hogy melyiknek van mája. Egész tudomány volt ez a májbecslés és a tanyaiak ismerték már ezeket az öregeket. Nem is próbáltak nekik olyan libát kínálni, amelyről azt gondolhatták, hogy nincsen jó, szép, nagy, betegesen duzzadt mája, ami külön érték a libában. Péter néha azzal lepte meg az anyját, hogy szakszerű előadást tartott a libavásárlásról. Anyja nevetett ezeken a fontoskodó magyarázatokon és egyszer tréfásan azt ajánlotta, hogy legjobban ha libakereskedő lesz belőle.

— Nézd, itt van az angolné! A multkor is nála ebédelt a miniszter s a püspök is meglátogatta, csak azért, mert olyan jól ért a libákhoz.

De a fiu felháborodottan rázta a fejét. Nem is válaszolt. Az anyja azonban nem hagyta.

— Ugy-e, hogy megkivántad az angolné fiának a biciklijét.

— Az szép bicikli, bambusznádból van. Ilyen bicikli nincs a városban. Azt mondják, hogy csak az angol királyné unokájának van még ilyen biciklije.

— Na látod. Ha libákkal fogsz kereskedni, a te fiadnak is lehet bambusznád-biciklije. Jó dolog az, ha az embernek sok a pénze.

— Akkor miért nincs nekünk? — kérdezte Péter lángbaborult arccal. — A multkor is kinevettek az iskolában.

Az asszony homloka elkomorodott s szája megkeményedett.

— Az más, — válaszolta hidegen — az apád szegény ember, de tisztességes ember, urí ember — neki nem fontos a pénz. Elég, ha valaki ur. S ha téged azért nevettek ki az iskolában, mert szegény vagy, akkor ostobák voltak. Te pedig gyáva, mert eltörted.

A fiu meghökkenően nézett anyjára. Ezt már sokszor hallotta. Szegénynek lenni nem szégyen, a fő dolog, hogy ur legyen valaki. Néha összakavarodtak a fejében ezek a dolgok. Az öreg csendbiztos, aki most olyan szépen csendesen pihen kiinn a bajai uti temetőben, egész bizonyosan ur volt. S mégis mennyi baj lett ebből. Azt mondták, hogy a kadét, akit csendőrök vittek el, az is ur volt. És mégis majdnem börtönbe került, mert szegény volt. Szerette volna ezt megmondani az anyjának, de nem merte. Megijedt vizsgáló tekintetétől, haragosan összeszorított ajkától és attól a nehéz, mély szomorúságtól, amely ebben a percben előmlött az arcán. Lelke mélyén úgy érezte, hogy anyja irtózik a szegénységtől, szenved a szegénységben és csak védekezik, amikor azt mondja, hogy a szegénység nem baj. Másról akart beszélni. Megint a libákról, kocsikról, meg a tavankuti parasztokról, akik olyan furcsán számolják a pénzt és még mindig bugerekről, meg hatosokról beszélnek. De az anyja nem engedte.

— Hát mi történt az iskolában, miért nevettek ki?

A fiu kelleetlenül rángatta a vállát.

— Számtanórán történt. Most a váltót tanultuk és senki nem tudta a leckét. Aztán tőlem kérdezte Kosztolányi tanár ur, hogy mi a váltó. Én tudom, mert apa mindig engem küld a nagy bankba a váltót meghosszabbítani. A multkor is megdicsért Guszti bácsi — tudod az a direktor a bankban, — hogy milyen pontosan ott vagyok minden lejáratkor. Én hát tudom, hogy mi a váltó és azt mondtam, hogy: egy darab papiros, amiért fizetni kell. Kosztolányi tanár ur nem szokott nevetni, — nem olyan nevetős ember, — de ezen nagyon jót mulatott. És tudod milyenek a fiuk: azt hitték, hogy ez egy vicc. És azóta mindig azzal csufolnak, hogy a váltó egy darab papiros, amiért fizetni kell. Minden tízpercben ezt éneklük a fülembbe, pedig hát nekem van igazam. Ugy-e anya, nekem van igazam?

Az anyja is nevetett, de valami kis sirás is volt a nevetésében.

— Igazad van, Péter, igazad van. Te nagyon hamar megtanultad, hogy a váltó az a papiros, amiért fizetni kell. Csak soha ne kelljen neked magadnak is ezt megpróbálnod.

A fiu sokat beszélt az anyjának arról, hogy mi történt vele az utcán s az iskolában, a többi gyerek között. Csak arról nem szólt soha, hogy mindennap órákig együtt van Margittal, a furcsa lánnyal. Margitnak visszajött az anyja, fáradtan és csunyán. Szőke haja kócos volt s mintha elvesztette volna a színét. A ruhája csak úgy lógott rajta. Az udvar asszonyai napokig mulattak, hogy hazajött és még hozzá az ura ment ki elébe az állomásra. Nagy asszonyi szolidaritásai mindenért a férfit okolták. Különösen azt nem bocsájtották meg, hogy visszafogadta az asszonyt. A gyerekek hallották ezt a sokféle, cseppet sem válogatós beszédet, melyből sok csunya megjegyzés hullott a kislányra is. Az asszonyok azt mondták, hogy olyan lesz, mint az anyja. A kamasz fiuk megpróbálták és sétálni hívták Margitot a promenádra, a furcsa, hernyóformájú leveleket és hernyókat hullató fák alá. Egyszer az egyik nagy gimnazista este a kapualjban átkapta a már szögletesen felnyuló lánynak a derekát és ostoba, diákos erőszakkal a száját kereste. Margit nem sikoltott, nem kiabált segítségért, de öklével úgy belevágott a nagy kamasz arcába, hogy annak eleredt orrán-száján a vére. Ez is bűne lett. Az egész udvar, valami érthetetlen logikával, az erőszakos kamasz pártjára állt, sőt még a Bach-korszakból visszamaradt, árva postáskisasszony is, aki azt mondta, hogy egy rendes kislány nem verekszik. Csak Péter tartott ki hűségesen mellette. A nagy kamaszokkal nem kezdhetett ki, de nem engedte, hogy előtte rosszat mondjanak Margitról.

Egyszer megkérdezte a lányt:

— Miért bántanak téged? Miért mondják az asszonyok, hogy úgy kell neked? Mit csináltál te?

A furcsa lány szembenézett vele. Nagy szomorúság és sok fájdalom látszott tekintetében.

— Péterke, neked fáj, ha engem bántanak és most te bántasz engem?

A gyerek arca lángvörös lett s szive haraggal telt meg.

— Miért mondod nekem, hogy Péterke? Nem vagyok kisfiu, már annyi bajom van, mintha felnőtt volnék. Anya úgy beszél velem, mint egy felnőttel. Hamarosan megkapom a hosszú nadrágot, én is nagy fiu leszek.

A lány tréfára akarta fordítani a dolgot.

— És akkor majd te is csavarogni fogsz este, cigarettázol a félszer mögött s szemtelenkedsz, akár a többiek.

— Veled sohasem, te más vagy.

— S látod, az egész ház mást mond.

A két gyerek, a serdülő leány, s a szellemileg koraérett fiu sokáig üldögélt együtt a tavaszi napsütésben. S ahogy a galambok keringését nézték a zöld galambduc felett, mindketten arra gondoltak, hogy az emberek rosszak. Az öreg ház valamennyi asszonya, lánya, fia csupa rossz ember. Csak az apjuk, meg az anyjuk jó. A többi irigy, igazságtalan, mindenkit csak bánt.

A két gyerek keze közben önkéntelenül összeért, egymásba forródott a kopott, zöld padon, amelyet arany sugarakkal borított el a drága tavaszi nap. Így ültek egymás mellett, amikor arra ment az öreg doktor unokahuga, aki egyedül lakott az egyik kis lakásban. Erről a lányról csak suttogva mertek beszélni, mert a házigazdának unokahuga volt. De mégis elítélték, mert minden este az utcára nyíló szoba ablakában üldögélt, halkán beszélgetve egy hadnaggyal. Már néhány esztendeje tartottak ezek az esti beszélgetések és a ház zugott a rejtett és fojtott felháborodástól. Mégse illő, hogy egy lány minden este kiüljön az ablakba. Mit akar egy szegény lány egy hadnagytól? Hiszen nincsen kauciója és a hadnagy nem veheti el. Sokszor tanakodtak az asszonyok, hogy szólani kellene az öreg dokornak, vagy a lányának, aki olyan szigoruan tudta kordában tartani a lakókat. De mégsem mertek és a szép, széke, nagy, erős lány minden este ott ült az ablakban.

Most megállt a két gyerek előtt, mosolyogva nézett az arcukba és egyszerre felnevetett.

— Ugy ültek itt, mint két szerelmes. Talán szerelmesek vagytok?

A hirtelen megnyúlt, szegletes testü gyereklány egy pillanatig gyűlölködve nézett a szép, széke nőre. Péter pedig erősebben szorította a lánynak a kezét. Érezte, hogy az ki akarja huzni s ezért nem engedte.

— Maga ne beszéljen, maga hagyjon másokat békében. Ott ül minden este az ablakba és beszélget azzal a hadnaggyal. Mit tudnak minden este órákig beszélgetni? Az egész ház ezt kérdezi. És akkor maga idejön és amikor két ember szépen, békésen ül és beszélget, butaságokat kérdez.

A nagy széke lány hirtelen lehajolt a fiuhoz, szinte felkapta a padról, magához szorította és megcsókolta. S mikor amaz dühö-

sen eltolta magától, nagyot nevetett s elsietett. Néhány asszony messziről végignézte ezt a furcsa jelenetet és beszaladt Péterékhez, hogy elmondja az anyjának, mi történt az udvaron. Az egész história rejtélyes és gyanus volt előttük. Egyszerre beszélt mind. Péter anyja a sok beszédből titkos szemrehányást érzett ki. A végén megígérte, hogy majd rendet csinál. Nem engedi, hogy a gyerekek továbbra is együtt legyen a lánnyal. S amikor az asszonyok elmentek, egy pillanatig azon tűnődött, hátha van valami helytelen abban, ami a két gyerek között történik. De amikor Péter cbédre hazakerült és kissé bizonytalanul nézett az anyjára, az csak mosolygott.

— Péterke, hallom, hogy valami furcsa dolog történt veled, illetlen voltál?

— Én nem voltam illetlen és csak megmondtam az igazat. Mindig azt hallom, hogy igazat kell mondani. Hát nem igaz, hogy mindig ott ül az abiakban és mindig ott van a hadnagy? S nem igaz, hogy ugysem veheti el feleségül?

Anyja végigsimított a haján. Ujjai egy pillanatig játékosan borzolták fel a sűrű, makacs hajtömeget. Közben arra gondolt, hogy a gyerekek igaza van.

— Nézd Péter, te már nagy fiu vagy és tudhatnád, hogy nem illik mindent megmondani. Különösen nem illik más emberek dolgaival törődni.

— Akkor miért törődnek annyit Margit dolgaival. Szegény Margit nem csinált semmit, nem bánt senkit és mégis az egész ház vele törődik. Hagyják békében.

— Ez igaz, neked teljesen igazad van. De az emberek már ilyenek és nagyon rosszul jár, aki az emberek csunya szokásaival szembeszáll. Ilyen csunya szokás beszélni más emberekről. Ezt nem szabad tenni, de ha más csinálilyent, azzal te ne törődj.

A gyerek durcásan válaszolt:

— Te is igazságtalan vagy, te se szereted Margitot, mert félsz a többitől. Mindig arra tanítottatok, apa is mindig azt mondta, hogy nem szabad senkitől sem félni és mégis féltetek. Tudom, nem engeditek, hogy együtt legyek Margittal, pedig én nem hagyom el.

Az anyja most már bánta, hogy szóba hozta ezt a dolgot. Az egész Margit-kérdést szeretete volna önmaga előtt is eltagadni. Félt attól, hogy a gyereket hiábavalóan izgatja. De most már nem hagyhatta abba. Végére kellett járni ennek a dolognak.

— Nincsen semmi kifogásom Margit ellen. Rendes, jó kis-

lány és nincs igazuk azoknak, akik haragszanak rá. De te már nagy fiu vagy, nem való, hogy mindig együtt legyél a lánnyal. Ezért nem engedem, ezért nem szeretem, ha örökké együtt vagy vele. Járj a fiukkal, játsszál velük. Az való neked.

— Megtiltod?

— Nem, nem tiltom. Tudod jól, hogy csak azt tiltom, ami rossz. Ez nem rossz, nem csinász semmi rosszat, de jobb lenne, ha a fiukkal játszanál.

A gyerek alig evett. Apja franciául kérdezte meg, hogy mi a baj. Anyja mosolyogva magyarázta. A fiu a félig értett szavakból tudta, hogy róla van szó, meg Margitról. Apja nevetett és csak legyintett a kezével.

Havas Károly

MAGYAR ÉLET, MAGYAR MUNKA!

Ezeket a szavakat írta egyesületünk emlékkönyvébe egy okleveles tagtársunk. Egyesületünk is akaratlanul e szavakat követte fennállása óta, és követi ma is, amikor már szerves alkotórésze a jugoszláviai magyarságnak.

Nehéz munka volt együvé toborozni az itt élő magyar diákokat. Sétatereken vagy zajos kávéházak biliárd- és kártyaasztalainál kellett őket felkeresni, s a meggyőzés erejével rájuk hatni, hogy egyesületbe, otthonba tömörüljenek. A festői Zrinjevac-park közepén álló nagy fa volt a hely, ahonnan a kicsiny, de annál lelkeesebb diákcsoport elindult. S a negyven diák, erős hitével, fáradhatatlanságával s szabad idejének feláldozásával elérte célját: az egyesület megalakult s összekerülhettek azok, akiket a kisebbségi sors szertedobált. A »Nagy Fa« már a múlté! A magyar diákoknak rendelkezésére áll egy két-termes épület, melyben menza működik, s mely a magyar kultúra forrásaival: könyvtárral, újságokkal és folyóiratokkal látja el a főiskolásokat.

Egy magyar egyetemista élete az egyesület nélkül el sem képzelhető. Ez országból ideszivárgó elsőévesek, a »golyák«, itt otthonra és őszinte barátokra találhatnak. Ha Záhreb csak kisebb világváros is, a csendes kisvárosi és vidéki élet után, az itteni főiskolákra iratkozóknak mégis nehéz magukra találniok. Ezért fontos az otthont pótló egyesület, ahol magyar szó, magyar levegő és magyar társak várják az érkezőt. De még nagyobb jelentősége

van az egyesületnek a továbbképzésben, a kölcsönös támogatásban s a jövő feladataira való felkészülésben. Az egyesület szerepe ezzel azonban még nem merült ki; az, hogy új nemzedékünkben magyar öntudat fejlődhetik, szintén az egyesületnek köszönhető.

Egy egyetemista élete ma nem az, ami régebben volt. Sokkal nehezebb, sokkal próbárteveőbb. A tanulás anyaga jóval több, a megélhetési lehetőségek kilátástalanabbak. Az azelőtt csak borozó és dorbézoló diák megcsendesedett, a kávéházi asztalt valamely könyvtár asztalával cserélte fel, s kártyalapok helyett megsárgult és kopott jegyzeteket forgat. A cigánymuzsika is eltűnt, hogy helyett adjon az egyetemi tanárok dörgő vagy nyugodt — néha szenttelen és unalmas — előadásának.

Ha reggelenként ellátogatunk az egyesületbe, senkit vagy csak egy-két kályhánál melegedő diákot találunk. Annál mozgalmassabb délben az élet. Itt találkoznak a barátok, itt értesülnek hazai hírekről, s itt pihennek meg. Esténként újból megtelnek a helyiségek. De nem azért, hogy haszontalanul elfecséreljék az időt, hanem, hogy műveltségüket pótolják, kiegészítsék. Tehát mindazt, amihez a többségi nyelvű iskolákban nem juthattak hozzá. Ezt esti előadásokkal is elősegítjük. Ezek legfontosabb tárgyai: a magyar történelem és irodalom. De a művelődési tevékenység egyéb szakokra is kiterjed. Ezeket az előadásokat hetenként szerda este szoktuk megtartani.

Az egyesület azonban nem feledkezik meg a szórakoztatásról sem. Van ének- és zeneszakosztálya, mely kivált a magyar népdalkultúra ápolásával foglalkozik; több főiskolás viszont humoros estek rendezésével gondoskodik társai s az egyesület vendégeinek mulattatásáról. Hogy mennyi humor, leleményesség és ötlet rajtözik diáktársainkban, ilyenkor tűnik ki. »Gólyaestünk«-et jól ismerik a zágreni egyetemen, »Mikulásestünk« pedig a legkedveltebb estek egyike. A »Krampusz« ajándékosztása a legcsaládiasabb hangulatot teremt közöttünk. Családias kép már az ebéd alatti felszolgálás is. Ezt főiskoláink maguk látják el s ezen évente mindenkinek többször is át kell esnie. Ez is ama apróságok közé tartozik, melyek a testvéri együttérzést fejlesztik s fokozzák.

Társadalmi különbségek nincsenek közöttünk. Mi mindnyájan az »Alma Mater« polgárai és a magyar nemzet fiai vagyunk. Egyesületünk tehát nem nevezhető a »burzsujok egyesületé«-nek, ahogy néhányan megbélyegezték. Már csak azért sem, mert tagjaink zömét iparosok és kisbirtokosok fiai adják. Nincs lenézés, nincs emberbirálat, ruha vagy egyéb miatt. Sőt nagyon örülünk, ha egy szegényebb társunkon segíthetünk. Már alapszabályaink is úgy rendelkeznek, hogy a segélyélvezet: egy jog. A segélynyújtás oly formában történik, hogy az arraszorult sohasem érzi ezt alamizsnának, hanem a vele szemben teljesített társi kötelességnek.

De zágreni egyesületünk nemcsak a magyar diákság otthona, hanem az a meleg otthon is, ahol minden magyar tárt karra, megértésre — és ha sors úgy hozta — segítségre talál. Egyesületünk nem zárkózhatik el és nem is zárkózott el sohasem, ha Zágrenon

keresztül utazó vagy kivándorló, szegény, munkanélküli testvé-
rünkön kellett segíteni egy-egy meleg ebéddel vagy utiköltséggel.
Az egyesület tagjai, bár tulnyomóan szegény diákok, sohasem saj-
nálják ily célra egymásközt dináronként összegyűjteni a szüksé-
ges összeget. Az egyesületnek az ily módon összegyűjtött pén-
zekből alapja is van, melyből csak szegény testvéreket segítez.

A keresztény és népi érzés e megnyilvánulása legszebb ered-
ménye egyesületünk működésének. Bámulatos eredmény az, ha
figyelembe vesszük, hogy ilyképen teljes összhangot sikerült te-
remtenünk magyar fiaink közt, Dolnya Lendavától egész Béla
Crkváig. Minden magyart testvérnek tekintő felfogásunk körünk-
be vonzotta az itt élő magyar iparosokat és munkásokat is, kik,
mint az egyesület pártolótagjai, könyvtárunk és esténk állandó
látogatói. De a magyar értelmiség is felkeresi egyesületünk hely-
ségeit, miért is büszkén állíthatjuk, hogy bennünk nem lankadt, ha-
nem még jobban kifejlődött és megerősödött a közismert magyar
vendégszeretet. Állandó vendégeink a horvát egyetemisták. So-
káiig összeköttetést tartottunk fenn a legnagyobb horvát szervezet-
tel: a »Hrvatska Žena«-val. Az egyik katolikus horvát főiskolai
szervezet egyik választmányi tagja évek óta sorainkból került ki.
De az itt élő vajdasági diákok egyesületében is — éveken át —
egyik tagunk töltötte be az alelnöki tisztséget. Egyesületünk nya-
ranként a külföldi egyetemeken tartott nyári tanfolyamokon és
gyakorlatokon is rendszerint képviselteti magát. Műgyetemi és
orvostanhallgatóink ily módon eljutottak Lengyelországba, Esztor-
szágba, Litvániába, Finnországba, Németországba és Magyaror-
szágba, ahol összeköttetésbe kerülve ezen nemzetek diákságával,
nemcsak hogy saját tudásukat, látókörüket és ismereteiket bővítet-
ték, de mindenütt megbecsülést és elismerést szereztek annak a
nemzetnek, amelyet idegenben képviseltek.

Egyesületünk tevékenységéből, mint egyik legeredményeseb-
bet: »Menzánk« diáksegélyző munkáját emelhetjük ki. Azt hisz-
szük, joggal mondhatjuk eredményesnek, mert a Zágrebban tanuló
130 magyar főiskolás, a diákközösség megteremtése, s az egymás
érdekében hozott áldozatkészség folytán, 20—25 olyan társunknak
tette lehetővé tanulmányai folytatását és befejezését, aki erre
egyesületünk nélkül nem is gondolhatott volna. Szomorú, de való-
ság, hogy tagjaink közt évről-évre mind több az ilyenek száma,
ami legbeszédesebb bizonyítéka népiünk leszegényedésének. Ily
körülmények közt s a mai ideológiai harcokban, rendületlenül a
keresztény és nemzeti eszméket vallani nagy körültekintést kíván.
Az ifjuság helyzete ma különösképen nehéz és mi magyar kisebb-
ségek boldogok lehetünk, hogy egy ilyen egyesületünk van, ahol
talán jobban szeretik a magyar nyelvet, mint bárhol másutt. Meg-
ható nézni azt a sok szlavóniai és muraközi testvérünket, aki törve
beszéli magyar anyanyelvét, de itt mégis megtanulja, nemcsak
beszélni, hanem szeretni és becsülni is.

A magyar diákság tudatában van nagy feladatainak s annak,
hogy az idősebbek tapasztalata nélkül érvényesülési és munka-
kedve nem teljes. De tudatában van annak is, hogy egyszer neki

kell átvennie kisebbségi népünk vezetését és ezt csak komoly felkészültséggel s igazi magyar életet teremtő keresztény magyar munkával érheti el.

Czifrusz Miklós

IRODALMI SZEMLE :

K ö n y v e k

Dudás Kálmán

„Déli szél“ című verseskötetének olvasása közben

Aki érez valami lelki közösséget a természet képeivel, aki emlékeket vagy kellemes behatásokat őrizget a bácskai síkságnak, rónának színeiről s tarka hangulatáról, az Dudás költeményeiben kellemes emlékeztetéseket találhat s egy-egy táinak idillikus képeivel felfrissítheti lelkét. Költészetének a tájak szeretete, a tájképfestés benső öröme ad elsősorban emelkedettséget s ihlető erőt. Költői megindultsága gyakran ebből fakad. színeket ebből tömörít, nem pedig a bölcselkedés síkjáig jutott lélek reflexzióiból, vagy a mélységeket kereső elmerülés öntudatából.

A tájak szeretete és csodálata avatta költővé. Ezért inkább színekkel, hangulatokkal s rövidreszabott impressziókkal dolgozik, mint a szárnyalás önfeledt ihletével, vagy a tartósabb elmerülés sokrafigyelő, mélyretekintő vágyával. Ez az alkotásmód, a külső világ rezdülésének ez a költői felszivódása Dudás költeményeinek sajátos jellegzetességet és világosságot kölcsönöz. Ezt a világosságot azonban olykor a halmozott képek tömörsége és a nehézkés rimkeresés rontja le.

Ez a verskötet a vajdasági irodalomnak kétségtelen nyeregsége. A sajátos egyéni szín és látás dalszerű finomságai szűrődnek át Dudás költeményein. A keresés, a vívódás édessége, az öntudat fölcsapó lángja s a józan modernség nemes lüktetése feszít úgy a tartalomban, mint költői nyelvében. Csupa őszinteség,

magasabb emóció, átszűrt illúziók gyöngypergése, mélygyökerű panasz, ábránd s olykor könnyes ébredés szól hozzánk hatásos és változatos hangszereléssel.

Minden ízében modern lélek tüzdelté füzérbe a lenge álmodozás gyöngyszemeit, de azért nincs meg bennük a modernség ficama, ernyedtt és beteges kapkodása, sem a pusztulásra kárhözott kedély siráma, s enervált segélykiáltása. Az impresszionista költő lelki szomját, művészi lendületét, szimbolizáló kedvét nagyon jól ismeri, de tulzásokba sohasem merül.

Dudás legtöbbit a magyar költészet hagyományából merít. Azok hatásából tanult s fejlesztette művészi vágyait és ápolta a költészetért való lelkesedését. Ez lett erőssége, emberi és költői becsülete, hitele. Így tudhatta csakis megőrizni írásainak hagyományos magyaros csillogását, zamatát s érzelmi emelkedettségét. Így jutott bele az ő költészetébe az egyetemes emberi érzés, tűnődés és szorongás sajátos magyaros színe, fölfogásmódja, szemlélete. Olyat ír, ami táplálékot jelent a mi lelkünknek is. Ugy ír, hogy hatásában megkönnyebbülünk.

Nyelve a magyaros szemlélődés képeiből s színeiből szőtt s a napsugaras, levegős, szeszélyes rónaság ezer csillogását ragyogtatta felénk. Ugy szól, ahogy mindig verselt, énekelt ez a faj: ékesen, melegen, napsugarasan, messzenéző tekintettel, mint ahogyan csak szólhat egy olyan nép, mely a természet közösségében, még az eszmék zürzavara idején sem roskadt össze. Dudás a mi tájunk költője. Miénk színeiben, képeiben, hangulataiban s miénk modernségében is. Ezért áll oly közel hozzánk s ezért olvassuk oly szívesen ujveretű s ujlátásu költeményeit. Dudás, bár sok költő vizéből ivott, nem vesztette el egyéniségét s megmaradt magyarnak, e táj fiának.

Richter Nándor

THURZÓ GÁBOR: AZ ADÓSSÁG
(Regény. — Franklin-Társulat, Budapest 1939.)

Thurzó Gábor első regényéről az »Előjáték«-ról másfél évvel ezelőtt írtunk itt. Megállapítottuk, hogy értékingadozásai ellenére is, biztató kezdet volt. Mivel életregénye első részül íródott, érdeklődéssel vártuk a folytatást. Helyette azonban a fiatal író egy érdekes és mély gondolatokat adó új regényt írt. Témája, ha nem is nevezhető éppen érintetlennek, bevallhatjuk, az epika és a lélektan között vergődő legújabb magyar regényirodalomban kevés ennyire meggondolkodtató művel találkozunk. »Az adósság« tulajdonképpen lázadás. Az irracionális lélek tévelygésének furcsa rajza, ami a mai racionális világ hívősen fanyar magaslatáról nézve sokszor groteszknek, természetellenesnek is látszik. Kihangsúlyozottan mindnyájan a valóságéleket akarjuk, de a tudatunk alatti romantikus maradványokat nem tudjuk leplezni.

A három Helming fiú, elhunyt apjuk törvénytelen gyermekével, Gusztival szemben, a vérségi kapcsolatból fakadó értelmi és érzelmi közösségüket különböző szempontból látja. Tudatában vannak későn megismert testvériükkel szembeni kötelezettségeiknek. Albert rokonszenvébe sokszor riadt élmelygés vegyül és a vad, éleszöld korcsághoz hasonlóan felnőtt fattyúhoz soha sem vonzódik különösképen. Béla fölényesen, a gazdagabb testvér alamizsnáival próbál feléje kö-

zeledni, amikor azonban azt látja, hogy a fiú az ő kezei közül teljesen kicsuszik, tehetetlen dühében bosszuzuáll. A legkisebb testvérhez, Miklóshoz költöző fiút kitelepíti a világból. Miklós, apja törvénytelen fia köré az észszerűségtől és a valóságtól teljesen külön világot formál. A külvárosokban lebzselő inasok, elszánt csirkefogók között felcseperedt Gusztit ki akarja tépni abból a »tragikus világból«, amibe a törvénytelen gyermeknek még a mai szociális társadalomban is ferde helyzete juttatta. Ez a külön világ, Helmingök gondtalan és nagypolgári életével csakhamar éles ellentétbe kerül. A gyenge tüdejű, évekig minden munkára képtelen Miklósnak oktalan gondolatköre, Gusztihoz kínosan görcsös ragaszkodása tragikus helyzetekbe és tettekbe sodorja. A polgári jólét gondtalanságától megcsömörödvé, a betegség köré vont védőbástyákat lerombolva, anyját, testvéreit elhagyva, egy külvárosi bérkaszárnya proletárlakásába költözik. Egy harmadrangu moziban félig kifutó-munkát jelentő pénztárosi állást vállal. Mindezt csak azért, mert valami szivárványosan színes, a minden gyötrő nyugtalanságnál is többet jelentő megváltást váró világot épített ki magának. Ebből csak az ébreszti a valóságra, hogy féltestvére, akiért otthonát, nyugalmát feláldozta s akinek új életet, nevet, jövőt akart adni, vacak, kis fattyú és utolsó csirkefogó marad. Nem is akar több lenni, mint aminek született.

Thurzó Gábor új regénye erősen intellektuális anyagu. Az új magyar elbeszélő irodalomnak még mindig szűk korlátait áttörve, Dosztojevszkin át a magyar lélektani regények új francia mestereihez kétszül iskolába. Duhamelre gondolunk, a kisebbségi érzések és tragikomikus tettek között vergődő Sa'avinre, akinek éppen úgy nem sikerül semmi, mint ahogy Miklósnak sem a nagyszerűnek elképzelt megváltói szerep vagy Gabinak a jobb, uribb élet. A történetek sorozatának mélyebb motiválását a fiatal író soha sem kerüli ki. Alakjaiban, az események fordulataiban nem is törekszik nagyobb figye'met keltő irodalmi formálásra vagy művésziességre. Sokszor vázlatos írásmódora mögött azonban az emberi ösztönök mélyéből feltörő tragikus csucsok, a mindennel szakító indulatok és az önmagába roskadó lélek drámájának jó diagnosztájául mutatkozik. Bizonyos, hogy élvezhetőbb, szélesebb hatású is lehetne, ha az emberi élet indulataiba nem akarna annyira mélyre hatolni és lélekkutatását is szűkebb területre korlátozná. De mert nagyon fiatal és figyelemreméltó tehetség, valóban elég ideje lesz még arra, hogy lobot vető tüzét fékezze. Két regénye, de különösképpen »Az adósság« valóban nem »a kedvenc olvasmány.« Utána azonban minden bizonnyal további gazdag mondanivaló és érettebb, lehiggadtabb formájú regények következnek, amelyek majd nagyobb érdeklődésre is

számíthatnak. Nemesedni fog, mint a tokaji szőlő levéből forrott must, aminek különös ízét csak az aprón kortyolt borban érezzük.

*

MATOLCSY ANDOR: GYÁVASÁG
(Regény. I—II. Singer és Wolfner, kiadása, Budapest 1939)

Az író eddig három regényt adott. Én csak a legújabbat, a negyediket ismerem. A »Gyávaság«-ot. Sajnálom e kései találkozást. Az értékes, sokszor jó élvezetet nyújtó regényíró megismeréséhez csak most értem el. Aligha fogom elkerülni, hogy előző munkáit elolvassam. Nem azért, mert ha ezt nem tenném, nagy mulasztást követnék el, de férfiasan csendülő, teli hangjából rokonszenves, fölényes okosságából, az itt-ott kiütköző természettudományos felkészültségéből — ezzel tulsokat is kérkedik — arra következtethetünk, hogy lennének komolyabb mondanivalói is. Eljön majd az idő, amidőn azokat erős, keménykötésű regényekben adja tudtunkra.

A »Gyávaság« érdekes, fordulatos írás. Egy tiszta, átlátszó, becsületes író tornássza fel benne kis meseanyagát, rokonszenves bőse háromhetes nyári pihenőjének történetét, amely minden kalandkisértés ellenére zavar nélkül ér szomorkás rezignációjához. S ha »egy szép kaland meg is érne egy kis kockázatot«, minden marad a régiben. Hősiünk lelki egyensúlya is észsze-

rü, világos és kiegyensúlyozott. Inkább gyáva. Nem szereti a kockázatot. Alig pár órája, hogy a trieszti gyors puhán gördült ki a budai átlomás üvegterítője alól és a közepmagas, fiatal férfi, feleségétől elbucszott, máris minden megerőltetés nélkül is érdekes kalandokba merülhetne. Régen elmúlt, üres férfiéletének egyik szakasza tér vissza, amidőn a langyos, nyáréji séta véletlenül előbb egy ragyogó asszony hálószobájába, majd egy városligeti mulatóba sodorja, ahol egy szép, meleg szemű, inkább diákleányhoz hasonló kis táncosnő kerül asztalához. Amikor azután a hajnali órákba hazatér, természetes báju és természetes finomságu szobalánya várja. A regénynek ez a kezdő hatvan oldala friss, változatos. Jólesően érezni lendületes indulását, a fővárosi társadalom életének apró vonásokkal odavetett elevenségét és a nyáréji füledtség testet-lelket korbácsoló hatását. A pár óra alatt felbukkanó három nő portréja eleven. Olyan »mintha egy fáradt festő néhány elnagyolt konturvonással épp jelezni akarta volna csak az embert.« Az olvasó akaratlanul is Toulouse-Lautrece női fejeket ábrázoló színes litográfiára gondol. Csak az ő vázlatos tanulmányai voltak ilyen hűek és csak azokból kaphattunk ennyire tulsokat, éppen úgy, mint az író színességében is hűséges rajzaiban. Az éjszakai kalandorozat után hősünket az ősi természet utáni vágyakozás tölti el. A főváros olvadó aszfaltvilágából

az erdélyi-máramarosi hegyvidék fenyvesei közzé menekül. Mint valami komor, nagyszerű táji szimfónia, úgy él a regényben a természet. De a természet képeit kísérő, szinte zenei hatású leírásain túl, mindaz, amit a természetről mond, színes is. Olyan, mint egy az impresszionisták mai nemzedékéhez tartozó modern festő. Vannak lágy, hamvas színei is, de az opálosan csillogó festménye optikai képe mögött a természettel brutálisan küzdő művész sötétbarna és vörös alapszínei is látszanak. Megdöbbenő az a hűség, ahogy az erdőt és az erdő mélyén felhangzó vaddisznóröfögés hatását leírja. Hőse elé méteres süriőségű, áthatolhatatlan sövények merednek. Galsworthy egy kísérletesen szép novelláit idézheti velünk s amikor már a lemenő nap fényében, fájdalommal és félelemmel tele, vendéglátó nénje kómikus, korcs kuttyájával találkozik, könnyes szemmel érzi, hogy legyőzte a vadkant, a tüskés erdőt, a veszélyt. A menekülés nincs már messze. Ez az erdőrajz a magyar természetfestő irodalomnak maradandó képe. Aki pontosan, figyelemmel olvasta, aligha felejtí el egyhamar. A máramarosi havasok tövében töltött három hét története is, tulajdonképen egy derékba törött kaland. A pesti éjszakai élmények helyett unokahuga, a kis Marika a nagy esemény. Nyári idillnek is nevezhetnénk. Úgy érezzük, hogy ezzel egyszerre keveset és sokat is mondanánk. A kis tizenhétéves le-

ánynak szerelme, ami a három hét minden apró mozzanatát állandó, feszültségben tartja, mintha a természetből és a dolgokból fakadna. Nem is lesz belőle semmi. Mégis betölti az egész regényt és a regény alakjainak minden cselekedetét. Izozóvá feszíti az író stílusát is, amely az érzés minden mélységével és gazdagságával, sokhelyütt lírává forrósodik. A fiatal Zilahy Lajos első, kezdő regényeinek lírai izzását és elborulását idézik. Valóban.

Matolcsy Andor regényében sok pillanat van, ami Zilahy sugaras fiatalságára emlékeztet. A regény utolsó szakasza halk, nemes befejezés. Régen nem olvastam ilyen tökéletes véget, a megoldatlanságot, az élénk meredő kérdésnek ennyire maradéktalan lezárását. »Csend volt. Az erdő kezdett egyetlen fekete foltta összeolvadni, egyetlen fekete foltta, amelyet csak fent, a csúcok finom rajza csipkézett.« S távolból, nagyon távolból, nagyon megszurten cimbalomszó hangzott. Szép, szomorú nóta. »Szól a kakas már, majd megvirrad már.«

A »Gyávaság« írója nagy utat tett meg, amíg olvasóit a pesti nyári éjszakától az erdélyi havasok nagyszerű tájaihoz vezette. De bármily messze is esik egymástól a kezdet és a vég, az elbeszélés ragozása nem vesztett fényéből. Lehetne persze ítélkezni, sőt leckézteni is. Rámutathatnánk, hogy a regényben sok az olyan anyag, ami egyáltalában nem a regénybe való. Tulzottan fölösleges természettudo-

mányos, biológiai világa is elmaradhatott volna, de szemmeláthatóan az író erre is olyan büszke, mint a magas hegyek tövében álló fenyvesekre, amely mögött messze távlat nyílik. A távlat különben legfőbb erőssége. Ebbe olvad *Matolcsy* Andor emberi, írói, sokszor tudósi hajlandóságának rokonszenves harmoniája.

*

**RÓNAY GYÖRGY: LÁZADÓ
ANGYAL**

(Regény. Révai-kiadás, Budapest, 1940.)

Azt a regényírói feladatot, amit *Rónay* György vállalt, nem lehet lekicsinyelni. Megmutatni a várost, keresztmetszeteiben, lakóinak apró csetepatéiban, vezetőségének panamáiban s amint mindez zavarokodva, lázongva, egymásra acsarokodva ér a drámai lendülethez, majd a mindent elcsittító megbéküléshez, valóban nem könnyű téma. A fiatal író ezt a feladatot is sulyosítja. Széles, nyugodt epikai modor helyett, mondanivalóját egy napba tömöríti, — helyesebben hajnali öttől délután öt óráig — hogy a kollektív tragédiára rövid idő alatt kollektív komédiát derítheszen. Éppen úgy, mint ahogy az elviselhetetlenül tüzelő nyár délutánjának kánikuláját a mindent lehűtő, mennydörgés és villámlás között nagy cseppekben eleredő záporosó váltja fel. Pontosan és jó formaér-

zékkel átgondolt témájára rá is bizza magát. A pár órába szorított inkább elbeszélés, mint regény, maga ássa medrét. A vágató események sodra el is ragadja. Megpróbál ugyan ellene védekezni. Itt-ott nagyírte'len ki is csap, csakhamar azonban ellankad. Mire azonban epizódjainak végére ér, valahogy minden rendbe jön és ösztönös biztossággal ér célba. A vén ember megbékélve eszi szép, kookás szalonnától piruló rántottáját, a borbélyegény fényesedő szemmel, boldog forrósággal borul Mancikája vállára, a párbajhős öreg tanárok szorgalmasan üritik a sörös krigliget és a nagytekintetű városi vezetőség is úgy érzi, hogy a néhány órával ezelőtt még hitelt kapott panamabotrány sem volt mindent elszöprő földindulás. Inkább gyarló emberkéék apró tévedései és hiányosságai. Jel arra, hogy a hibákat felismerjék és újjászülvetve lássanak az alkotó munkához. Az alakok, akik az egymással szorosan összefüggő epizódokban, erőteljes vonásokban élénk villannak, élnek. Ahogy mondani szokás: »hus-vérből valólok.« Bár valamennyien epizódalakok, sorukból azonban a »népbarát« polgármester és a pesti lapokhoz készülő vidéki lapszerkesztő emelkedik. Ez a két alak, a hus-vér elvén túl is, szinte maradéktalanul sikerült. Pompás portrék. A jelentékenyebb írói próba az ismeretlenség homályából felbukkant magas, nagyhaju, városi ruhás férfi, aki a nyúlós, füledt hajnali meleggel ér-

kezik és a késői délután sístergő, homoktölcséért kavargó forgószélnek porszürkeségében eltűnik. Amíg az eseményekben él és cselekszik, addig homályt borít az agyakra. Ami a mindennapi életben mindig olyan természetes és átlátszó, mint például a forrás tiszta vize, vele fonákjára fordul. Közel érünk a tragédiához is, hiszen a főügyész szíve fölé illeszti fényesre pucolt piztolya csövét. Csak a jól sikerült, gyors operációnak köszönhető, hogy megmenekül. A kavargó eseményeknek tragikumai, majd komédiába illő derüje természetesen ettől a hőrihorgas, ismeretlen alaktól ered. Felbukkan, mint a modern vigjátékok ördöge (Molnár Ferenc) vagy ha úgy tetszik faunja (Edward Knoblauch) és alkalmat ad arra, hogy a fiatal író szatirikus hajlandóságát az ismeretlen alak és a váratlan események között rejtőző logikai kapcsolatokon át láttassa. Ez az ügyes párosodás valóban elmés ötlet, szinte bravur és amikor az ismeretlen hatalom már mind a szembeállókat kifárasztotta és egymás karjaiba hajtja, úgy látjuk, maga az író is mosolyog. Joga van mosolyra. Kis regénye, könnyűségével is vonzó olvasmány.

*

JEAN GIONO: ZENG A VILÁG
(Regény. Révai-kiadás, Budapest, 1939.)

Franciaország egykori tartományai külön életének, egymástól kü-

lőnböző kulturájának és elűtő nép-
szokásainak sem a nagy forrada-
lom, sem a d partementsokba való
beosztás nem vetett véget. Bretag-
ne, Flandria, Normandia, Prov nsz
 s Elsz sz nem csak a k nyyebb
tájékozódás f drajzi fogalmai, ha-
nem az erős, szűkebb n pk zss gi
 rz snek provinciális ragaszkodás-
nak külön terletei. Ezeket nem
csupán a tájszólás, hanem más
szellem, más öntudat és más lelki-
alkat is elválasztja egymástól. Ez a
saj tatos szellemi elkl nb z d s,
sokszor valóságos lelki független-
s g. Évszázadokon  t társadalmi és
politikai elent tekben is kiobbant.
Ma is vannak kérdések, amelyekben
a kl nb z  v d eknek egymástól
teljesen ellentétes elvi  ll sfogla-
saival találkozhatunk. Ennek a pro-
vincializmusnak sajátosságait, lelki
 s szellemi kitevőit az uj francia
regényirodalom figyelemmel kíséri.
Hiszen az idegenekkel ben pesitett,
egyszínű Párizs már régen nem a
franciák, hanem a világ szellemi
központja. Az elamerikaiasodott
ipari v d eken sem látjuk többé
azt a lelki egyensulyozotts got és
szellemi f nynt, ami a francia kul-
tura latin tisztas g nak annyira jel-
lemz je. A mindinkább mechaniz -
l d  gépi kor, az élet minden vo-
natkoz s t betöltő  zleties g a
francia társadalmi és szellemi  e-
tet is erősen kikezdte. Hovatovább
valóban alig marad más, ami az
igaz emberiségre emlékeztethet ben-
nünket, mint a sz ziess g ben meg-
 r z t tájnak, falunak friss levegője,

a mezőkkel és az állatokkal együtt-
 l  nép ösztönös életének egyszerű
 rzelmek,  ide n pdalaj és nyers
szenvedélyei. Emlékezzünk Mistral-
ra, a gallicizmus elburj nz s t l
megtisztított prov nszi nyelven írott
hatalmas  posz ra, a »Mir io«-ra.
Ez az egyszerű, falusi poéta a fran-
cia dekadencia és a közönséges,
sokszor kinevetett t jsz l sb l a
népi harmonia elbűvölően  ide nyelv-
v t teremtette, amely mint Vergi-
lius a kék tengertől szegélyezett
olasz partot, a prov nszi t jkk p
minden szépségét rajzolgatta. Az uj
francia irodalom a falu, a v d k va-
r zs t l tu'ajdonk ppen soha sem
szakadt el. Barr s lotharingiai táji
regényei, Charles Louis Philippe
bourbonnaisi »Charles Blanchard«-ja
(a regény modellje az  r  apja
volt) messze világított azon az
uton, amelyen utánuk: a szimbo-
likus Francis Jammes, a tourainei
kisv rosk k sz k, s pad  polgári
interi rjeibe mélyedő Boylesve, a
vend li parasztok minden érzés n l-
k li vaskoss g t elemző P rochon
 s a Kanadába szakadt  si, francia
telepesek felejtethetlen l nagy re-
g nyir ja, Louis H mon is halad-
tak. A ma élő francia irodalomnak
a provincializmus, vagy ahogy mi-
felénk mondják, a regionalizmus a
legnagyobb értékeket adja. A sv j-
ci-francia Ramuz a Rhone-völgye
felett zártan huzod  zord hegyvi-
d knek, a Valaisnek hatalmas lélek-
zetv tel  elbeszélője és a  vennesi
André Chamson száraz, sokszor
szinte fanyar hegyit rt neteinek

környezetébe maradéktalanul olvad bele a föld embere, akinek nyílt ösztintesége a huszadik század városalakójának életétől annyira elüt.

A francia regionalizmusnak és a parasztok életének legteljesebb, legérettebb regényeit most Jean Giono írja. Birodalma: a francia-olasz határ mentén húzódó Basses—Alpe Genèvre hegyvidékekből eredő és Avignonnál a Rhoneba ömlő Durançe partvidékeinek erdőségei és falvai. Már első regényében a »Colline«-ban korlátlanul érezte, hogy a földet, a falut, a parasztot, másképpen látja, másképpen érzi, mint a világ eddigi parasztreghényeinek írói. A »Colline« a hegyvidék egy naív, babonás faluja primitív népének kemény, rideg rajza. Szinte a vizet, fát, állatokat, embereket az ősi mítoszhoz forrasztó megnagyobbított népi freskó, amelynek titokzatosságára sohasem kíván fényt deríteni. Misztikus író, de semmi köze Dosztojevszkihez, a lélek rejtelmeit bogozó nagy oroszhoz, akit pedig olyan francia írók követtek, mint Charles Louis Philippe és Gide. Az északi irodalmak sem hatottak rá. Hamsun figurái világának érzelmességétől Giono ősi, vad indulatainak pogány szemléletében fogant alakjai valóban messze kerültek. Romantikus panteizmusa, amit egyik-másik szemlélője — így fordítója, Illyés Gyula is — kétségbevon, sem rokona a Hamsunéval. Sem a »Colline«, sem pedig az idillbe simuló »Regain« vagy későbbi műve, a »Que ma joire demeure« nem

»populista kísérletek«. Céljuk sem az, hogy a népről szóljanak. Földszagu, szinte pogány természetáhitatában, a természettel egybeolvadó alakjaiban és az előző nemzedék dübörgő naturalizmusából átvett, sokszor modoros írói eszközeiben is ősi titkok rejtőznek. Azok a »nemzedékeken át öröklődött titokzatos testi tulajdonságok, amelyekkel a növényeknek, az állatoknak világát érzik és megértik.

Első, most magyarul megjelent regénye a »Chant du Mond, amit a fordító »A világ éneke« helyett, kisé szabadon »Zeng a világ«-nak fordít. Szerencsés választás volt, hogy a magyarul olvasó éppen ezt a művét kapta. Ha azonban csak ennél a Giono regénynél marad, akkor az író-t könnyen félre is ismerheti. A halászokkal, favágókkal, pásztorokkal benépesített nagy regény, Giono áradó szóbőségében, az olaszos belcanto-hoz hasonló stílusfodrásában inkább költői hatása. Sajátos expresszionizmusa és a nyers természetességet költőivé forrasztó csapongó pánlirizmusa heves érzelmű, apró képek reflexeibe feszülnek. Ezek a képek az író valósági és káprázati világa között, sokszor már kozmikus területre lendülő természetlátomásokba csapnak át. Antonioban, a regény hőisében, a valóság mellett sok a meseszerű. Az »aranyászú« halász a magány embere, aki csak a vizek áradatában, az erdők zugásában érzi jól magát. Horog és háló nélkül, csak úgy csupasz kézzel halászik. Ha az éjsza-

kát mélyen a tüdejére szivja vagy a tavasz jöttét érzi, harsányan énekel. Ha szükség van rá, segít embertársain. Így indul el a fiát kereső öreg favágóval, közben az éjszaka sötétjében egy vak asszonyra bukkanak, akinek gyermekét a világra segítik. Az éjszakai sötétben, a szakadék lejtőjére hajló réten szülő Vak Asszony, mint valami mesebeli irrealitás, a legtisztább teremtés és amákor — nagyszerű, ókori klasszikus époszokban találunk csak ehhez hasonlót — sok viszontagság és kaland után Antonio hazatér, úgy érzi magát mellette, mint a kis gyermek, akinek megjött a szava.

Mély és vad költészet zug ki ebből a Giono regényből, a pogány primitívségnek az a különös íze, ami valóban az ősi legendák hangulatát idézi. Giono mélységesen nagy és szüüziesen tiszta író, aki az ember és

a természet minden jelenségét maga is végig éli. Nála a fa érez, a folyó kinyújtózkodik, a futó szél gondolkodik és az ég megszólal. Új pogányság ez, új panteizmus, amelynek hőse: az embert és állatot megéjtő Antonio. Előtte a természet minden titka és az asszonyok termékeny öle szélesre tárul.

A »Zeng a világ«-ot *Illyés Gyula* fordította. Nem volt könnyű munka. A paraszti világ regényének magyar átültetésben egyszerű szavakra van szükség, de Giononak azzal a határtalan költőiséggel, azzal a telicsorduló, déli latin éneklő kedvvel, ami sokszor már mértéktelenség. *Illyés Gyula* ezt a stílust legapróbb árnyalatáig hűen követte. Giononak az erdőzugással versenyző orgonabugásából is kigyöngyöző háriahangjait érvényre juttatta.

Kázmér Ernő

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásuk azt indokoltá teszik.

1940. Január

KALANGYA

I Szám

Odgovorni urednik: — Felelős szerkesztő: RADÓ IMRE

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Stamps Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar